

MƏİŞƏT ZORAKILIĞI
ZAMANI TƏCİLİ
QADAĞANEDİCİ ƏMRLƏR:
İSTANBUL
KONVENSIYASININ
52-Cİ MADDƏSİ

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət
zorakılığının qarşısının alınması və ona
qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası
Konvensiyasının məqalələr toplusu

Tərcümə Avropa İttifaqı
tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**MƏİŞƏT ZORAKILIĞI ZAMANI
TƏCİLİ QADAĞANEDİCİ ƏMRLƏR:
İSTANBUL KONVENSIYASININ 52-Cİ
MADDƏSİ**

**Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət
zorakılığının qarşısının alınması və ona
qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası
Konvensiyasının məqalələr toplusu**

Roza Loqar,
Avstriyada yerləşən Vyana Məişət
Zorakılığına Müdaxilə Mərkəzinin İcraçı
Direktoru,

və

Coanna Niemi,
Finlandiyanın Helsinki Universitetinin
Hüquq Fakültəsinin Gender Tədqiqatları
üzrə professoru
tərəfindən tərtib edilmişdir.

Avropa Şurası

Bu sənəddə ifadə edilən fikirlərə görə müəllif cavabdehlik daşıyır və onlar Avropa Şurasının rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.

Sənədin bir hissəsinin ya bütövlükdə surətlərinin çoxaldılması və yaxud tərcüməsi ilə əlaqədar olan bütün müraciətlər Kommunikasiya İdarəsinə (F-67075 Strasburq Cedex və ya publishing@coe.int) ünvanlanmalıdır.

Bu sənədlə bağlı olan digər yazışmalar Demokratiya üzrə Baş Direktorluğun Gender Bərabərliyi Bölümünə ünvanlanmalıdır.

Şəkillər: Shutterstock

Tərtibat: 360Marcom

Üz cildi və tərtibatı: SPDP, Avropa Şurası

© Avropa Şurası, 2021

Mündəricat

GİRİŞ	5
52-Cİ MADDƏNİN ƏHATƏ DAİRƏSİ	9
Effektiv müdafiə	10
Təcili qadağanedici əmlər profilaktik tədbir kimi	11
Təcili qadağanedici əmlər və qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığına qarşı mübarizə məqsədilə kompleks, vahid və qurban-yönümlü yanaşmaya zərurət	11
Təcili qadağanedici əmlər və məişət zorakılığı sığınacaqlarına davamlı ehtiyac	12
İSTANBUL KONVENSIYASININ 52-Cİ MADDƏSİNDƏ NƏZƏRDƏ TUTULMUŞ ÖHDƏLİKLƏR	13
Təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində müdafiə etmək vəzifəsi	13
Təcili qadağanedici əmlərin mümkün hüquqi rejimləri (cinayət, inzibati, mülki)	15
Təcili qadağanedici əmlərin effektiv elementləri	17
TƏCİLİ QADAĞANEDİCİ ƏMLƏR KONTEKSTİNDƏ HÜQUQLARIN VƏ HÜQUQİ TƏMİNATLARIN TARAZLAŞDIRILMASI	25
Şəxsi toxunulmazlıq və digər hüquqların tarazlaşdırılması	25
Hüquqi təminatlar	27
TƏCİLİ QADAĞANEDİCİ ƏMLƏRİN YERİNƏ YETİRİLMƏSİ: AVROPA ŞURASINA ÜZV DÖVLƏTLƏRDƏN NÜMUNƏLƏR	29
Təcili qadağanedici əmlərin tətbiqi ilə əlaqədar Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə mövcud vəziyyətə ümumi yanaşma	29
Avstriya	31
Bolqarıstan	35
Hollandiya	38
İspaniya	40
NƏTİCƏ	44
TƏCİLİ QADAĞANEDİCİ ƏMLƏRİN YERİNƏ YETİRİLMƏSİ ÜÇÜN YOXLAMA SİYAHISI	46
AVROPA ŞURASININ ƏSAS MƏNBƏLƏRİ	48
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT	49

Giriş

Zərər çəkmiş şəxslərin qorunması qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığına qarşı koordinasiya və strateji bir cavabın əsas elementi olmaqla yanaşı, belə əməllərin kifayət qədər adekvat və effektiv şəkildə qarşısının alınması, dəstək xidmətlərinin göstərilməsi və cinayət təqibi ilə birlikdə həyata keçirilməlidir. Təxirəsalınmaz təhlükə şəraitində məişət zorakılığı qurbanlarını qorumaq və onların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ən effektiv üsul zərər çəkmiş şəxslə zorakılıq törətmiş şəxs arasında fiziki məsafənin yaradılmasıdır.¹

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyasının (bundan sonra – İstanbul Konvensiyası) 52-ci maddəsi iştirakçı dövlətlər üçün digər tədbirlərlə yanaşı, məişət zorakılığı qurbanlarının təcili qadağanedici əmrlər (TQƏ) vasitəsilə müdafiəsi üzrə öhdəliklər müəyyənləşdirir ki, bu cür tədbirlər məişət zorakılığı törətmiş şəxsə² zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin yaşayış yerini tərk etmək, həmin yaşayış yerinə daxil olmağı və ya zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslə əlaqə saxlamağı qadağan etmək kimi əmrlərdən ibarətdir.

Bu tədbirlər (“yaşayış yerindən çıxarma əmri” də adlanır) məişət zorakılığına müdaxilələr üçün paradiqmada (yanaşmada) dəyişiklik olduğunu özündə əks etdirir. Məişət zorakılığı hallarında çox vaxt zərər çəkmiş şəxslər azyaşlı uşaqları ilə birgə az sayda şəxsi əşyaları ilə naməlum müddətə evdən qaçmaq məcburiyyətində qalırlar. Bu vəziyyəti ədalətsizlik kimi qiymətləndirən İstanbul Konvensiyasının tərtibatçıları bu yükü zorakılıq törətmiş şəxsi zərər çəkmiş şəxsin yaşayış yerindən uzaqlaşdırmaqla, ona geri dönməni və zərər çəkmiş şəxslə əlaqə saxlamağı qadağan etməklə (“kifayət qədər zaman müddətində”), onun

1. Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyasının İzahat Hesabatı, paragraf 264.
2. Bu sənəddə “zorakılıq törətmiş şəxslər və ya qanun pozucuları” ifadəsindən təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsindən, ittiham və məhkum olunmasından asılı olmayaraq, tərəf müqabilini və ya keçmiş tərəf müqabilini idarə etmək üçün qəsdən zorakı və təhqiramiz davranışlardan istifadə edən kişiləri izah etmək üçün istifadə olunur.

üzərinə qoymağı vacib hesab etdilər. Məişət zorakılığı törətmiş şəxs, həmçinin tutula və həbs oluna bilər. Bu cür həbslər, adətən qısa müddətli, yəni bir və ya iki sutkalıq olur və şəxs sərbəst buraxıldıqda qurban yenidən müdafiəsiz qalır. Beləliklə, mühafizə orderləri şəklində əlavə qorumaya ehtiyac vardır.

Bu sənədin məqsədi TQƏ-i təxirəsalınmaz təhlükə şəraitində məişət zorakılığı qurbanlarını zorakılıq törətmiş şəxsdən effektiv qorunma tədbirlərini tətbiq etmək üçün (xüsusilə amansız zorakılıq zamanı) praktiki tövsiyələr verməklə, İstanbul Konvensiyasının TQƏ haqqında 52-ci maddəsinin tətbiqinə dəstək verməkdir. Sənəd bu tədbirin mahiyyəti və 52-ci maddəyə əsasən öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə dair addımların ətraflı müzakirəsi ilə başlayır, sonra isə TQƏ kontekstində müvafiq hüquqlar və hüquqi təminatlar təhlil edilir. Araşdırmanın son fəsiləri bu tədbirin bir sıra Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə tətbiq olunmasının təcrübi nümunələrini, habelə TQƏ-nin tənzimlənməsinə və tətbiqinə kömək etmək üçün yoxlama siyahısını əhatə edir.

Dövlətin müdafiə etmək vəzifəsi

Yaşamaq, şəxsi toxunulmazlıq hüququ kimi əsas insan hüquqlarının qorunması dövlətlərdən yalnız öz vətəndaşlarına və yurisdiksiyası daxilində olan digər şəxslərə qarşı zorakılıqdan çəkinməni deyil, həmçinin onların cəmiyyətin digər üzvlərinin zorakılığından müəyyən dərəcədə müdafiəsini təmin etməni də tələb edir ki, belə yanaşma son iyirmi ildə beynəlxalq insan hüquqları hüququnda inkişaf etmişdir. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra – Məhkəmə), xüsusilə Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (bundan sonra – Konvensiya) 2-ci (yaşamaq hüququ), 3-cü (işgəncələrin qadağan olunması) və 8-ci (şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ) maddələrini təsdiqləmişdir və dövlətlərdən yalnız bu hüquqları pozmaqdan çəkinmələrini deyil, həm də başqa şəxslər tərəfindən bu cür pozuntuların törədilməsinə qarşı müəyyən qanuni təminat və tətbiqetmələri tələb edir. Hal-hazırda dövlətlərin şəxslərin zorakılığa qarşı qorunmasının əsas standartlarına riayət etmək öhdəliyi ümumi olaraq qəbul edilmişdir.

Bu sahədə əhəmiyyətli qərar Osman Birləşmiş Krallığa qarşı (1998) işində qəbul edilmişdir ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi səlahiyyətli qurumların həyati təhlükə altında olan insanı başqa bir şəxsin cinayət əməllərindən qorumaq

öhdəliyini müəyyənləşdirmişdi. Bu öhdəlik məişət zorakılığına dair sonrakı bir sıra qərarlarda təsdiqlənmişdir.³

Dövlətlərdən tələb olunan qoruma standartı lazımi səy kimi müəyyən edilir. Lazımi səy prinsipi Konvensiyanın əhatə etdiyi zorakılıq hərəkətlərinin qarşısının alınması, istintaqı, cəzalandırılması və vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi üzrə dövlətlərin öhdəliklərini nəzərdə tutan İstanbul Konvensiyasının 5-ci maddəsinə daxil edilmişdir. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi zorakılıq əməllərinin qarşısının alınması, istintaqı və cəzalandırılması üçün lazımi səy göstərmə öhdəliyini Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair Avropa Şurasına üzv dövlətlər üçün Rec (2002) 5 Tövsiyəsinə də daxil etmişdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğvi Komitəsi (CEDAW), məişət zorakılığına dair qərar verərkən, 28 (2010) Ümumi Tövsiyəsinin⁴ və lazımi səy standartını təsdiqləmişdir.⁵

Cinayət qurbanlarının hüquqları, dəstəklənməsi və müdafiəsi ilə bağlı minimum standartları müəyyən edən Avropa İttifaqı direktivinin 18-ci maddəsi (Qurbanların Hüquqları Direktivi, 2012/29/Aİ) qurbanları qorumaq üçün ümumi vəzifəni qəbul etsə də, görüləcək tədbirləri üzv dövlətlərin səlahiyyətinə buraxır.

Nəhayət, Məhkəmə Opuz Türkiyəyə qarşı (2009)⁶ işi üzrə qərarında lazımi səy standartına istinad etmişdir. Bir sıra son işlərdə Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, dövlətin məişət zorakılığından müdafiəni və bu tip əməllərin istintaqını təşkil edə bilməməsi Konvensiyanın 2-ci (yaşamaq hüququ)⁷, 3-cü (işgəncələrin qadağan olunması)⁸ və/və ya 8-ci (şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ)⁹ maddələrinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair Avropa Şurasına üzv dövlətlər üçün Rec (2002) 5 Tövsiyəsinin (2014) icrası

3. Məsələn, Bax: *A. Xorvatiyaya qarşı* (2010), 60; *Bevacqua-Bolqarıstanına qarşı* (2008), 65; *Kontrova Slovakiyaya qarşı* (2007), 49.
4. İştirakçı dövlətlərin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi haqqında Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən əsas öhdəliklərinə dair 28 sayılı Ümumi Tövsiyə 19 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/472/60/PDF/G1047260.pdf?OpenElement>
5. Bax : *Yıldırım Avstriyaya qarşı* (2007); *Goecke Avstriyaya qarşı* (2007).
6. Xüsusilə bax: 77-86 və 131-149 səhifələrdəki müzakirələr.
7. *Opuz Türkiyəyə qarşı* (2009).
8. *E.S. Slovakiyaya qarşı* (2009); *Valiulienė Litvaya qarşı* (2013); *Eremia və başqaları Moldovaya qarşı* (2013); *Mudric Moldova Respublikasına qarşı* (2013); *B. Moldova Respublikasına qarşı* (2013).
9. *A. Xorvatiyaya qarşı* (2010); *Hajduova Slovakiyaya qarşı* (2010).

*monitorinqinin 4-cü turunun analitik tədqiqinin nəticələri*¹⁰ göstərmişdir ki, 36 üzv dövlət TQƏ-nin tətbiqi üçün hüquqi baza yaratmışdır.

Beynəlxalq hüquqda mühafizə orderləri

Beynəlxalq-hüquqi sənədlər və presedent hüququnda dövlətlərin təmin etməsi lazım olan məişət zorakılığına qarşı müdafiənin bir hissəsi olaraq, ümumilikdə mühafizə orderlərinə və xüsusilə TQƏ-yə qarşı daha çox diqqət yetirilir.

İstanbul Konvensiyası mühafizə orderi ilə zorakılıqdan müdafiə olunmaq üçün xüsusi bir öhdəliyi özündə cəmləşdirən ilk beynəlxalq müqavilədir. Bu öhdəliyi tamamlayaraq, Avropa İttifaqının (Aİ) Avropa Mühafizə Orderinə dair 2011/99/Aİ Direktivi və Mülki işlər də mühafizə tədbirlərinin qarşılıqlı tanınmasına dair Avropa İttifaqı 606/2013/Aİ Qaydaları Aİ üzv dövlətlərinin üzərinə digər Aİ-də verilmiş mühafizə orderlərini tanımaq öhdəliyi qoyur və bununla da Aİ üzv dövlətləri arasında bu cür orderlərin sərhədlərarası icrasına imkan verir. Bundan əlavə, Beynəlxalq Xüsusi Hüquq üzrə Haaqa Konfransı hazırda xarici mülki mühafizə orderlərinin tanınması və icrası ilə bağlı qlobal beynəlxalq hüquq standartlarının məqsədəuyğunluğunu və ehtiyacını qiymətləndirir. Qeyd olunanlar məişət zorakılığı qurbanlarının müdafiəsinə yönəlmiş tədbirlərin gücləndirilməsinin vacibliyini göstərən təkanverici inkişafdır.

10. Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə *Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair Rec (2002) 5 Təvsiyəsinin tətbiqinin monitorinqinin 4-cü turunun nəticələrinin analitik tədqiqi* (2014). <https://rm.coe.int/16805915e9>.

52-ci maddənin əhatə dairəsi

Istanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsinin məqsədi məişət zorakılığı nəticəsində təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətində olan zərər çəkmiş şəxslər üçün effektiv müdafiə tədbiri tətbiq etməkdən ibarətdir. Bu məqsədlə səlahiyyətli orqanların zorakılıq törətmiş şəxsə qurbanın yaşayış yerini tərk etmə əmrinin verilməsi, həmin yaşayış yerinə daxil olmağı və ya qurbanla əlaqə saxlamağı qadağan etmə əmrlərinin verilməsi səlahiyyətinə malik olmasını təmin etmək üçün öhdəliklər müəyyənləşdirilmişdir. Təxirəsalınmaz təhlükə müvafiq orqanlar tərəfindən qiymətləndirilməlidir. Layihəni hazırlayanlar, eyni zamanda bu cür sərəncam vermək səlahiyyətinə malik olan orqanı və tətbiq olunan proseduru tərəf dövlətlərə öz hüquq və konstitusiyaya sistemlərinə uyğun olaraq müəyyənləşdirməyi həvalə etmişlər.

Maddə 52 – Təcili qadağanedici əmrlər

Tərəflər səlahiyyətli orqanların təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində məişət zorakılığı törətmiş şəxsə zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin yaşayış yerini kifayət qədər zaman müddətinə tərk etmək və cinayət əməlini törətmiş şəxsə zərər çəkmiş və ya təhlükəyə məruz qalmış yaşayış yerinə daxil olmağı və ya onunla əlaqə saxlamağı qadağan etmək əmrləri vermək səlahiyyətinə malik olmasını təmin etmək üçün zəruri qanunvericilik tədbirləri və ya digər tədbirlər görürlər. Bu maddəyə əsasən görülən tədbirlərdə riskə məruz qalmış zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin təhlükəsizliyinə üstünlük verilməlidir.

52-ci maddədə nəzərdə tutulmuş məişət zorakılığı qurbanlarının təhlükəsizliyi üçün TQƏ tətbiq etmə öhdəliyi İstanbul Konvensiyasının müdafiə etdiyi daha geniş qoruyucu tədbir sisteminin bir hissəsini təşkil edir. Belə ki, TQƏ bütün zorakılıq qurbanları üçün uzunmüddətli məhdudlaşdırıcı və ya mühafizə orderlərini təmin etmək öhdəliyi (Maddə 53), hüquq-mühafizə orqanlarının kömək çağırışlarına dərhal cavab vermək vəzifəsi (Maddə 50) ilə qarşılıqlı əlaqəlidir ki, bu cür əlaqəlilik TQƏ və ya mühafizə orderinin pozulmasına görə çağırışları və şəxsin uyğun cavab verməsi üçün risk səviyyəsinin qiymətləndirməsini əhatə edəcəkdir (Maddə 51).

Beləliklə, 52-ci maddənin məqsədi zərər çəkmiş şəxslə zorakılıq törətmiş şəxs arasında fiziki məsafəni müəyyən etməklə təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində dərhal qorumanı təmin etməkdir. Bu, qurbana vurulacaq zərərin qarşısını almağa kömək edə bilər və zorakılıq törətmiş şəxsə məişət zorakılığının yol verilməzliyi barədə əhəmiyyətli bir "mesaj" göndərir. Qeyd etmək lazımdır ki, TQƏ-nin effektiv olması və qurbanlara real təhlükəsizlik verməsi üçün onlar səylə tətbiq edilməlidir.

52-ci maddə TQƏ-ni vermə səlahiyyətinə malik olacaq orqanların müəyyən olunmasını dövlətlərin öhdəsinə buraxır. Bu səbəbdən, TQƏ fərqli üzv dövlətlərdə fərqli şəkildə tənzimlənə bilər. Zəmanət verilməsi vacib olan əsas elementlərə zorakılıq törətmiş şəxsi qurbana məxsus və ya onların birgə yaşayış yerindən kənarlaşdırmaq və şəxsə qurbandan uzaq durmağı əmr etmək səlahiyyəti daxildir. Yaşayış yerindən kənarlaşdırma dərhal həyata keçirilməli, lakin müddəti məhdudlaşdırılmalı və dəqiqləşdirilməlidir. Mövcud prosedur nümunələri yenilənmə imkanı ilə və ya yenilənmə imkanı olmadan 10 gündən 4 həftəyə qədərdir. TQƏ prosedurları hüquqi təminatları əhatə etməlidir və qanuni araşdırmaya tabe olmalıdır. TQƏ mülki proses üzrə iddianı təmin etmək üçün tədbirlər, cinayət prosesində ilkin xəbərdarlıq və ya inzibati tədbir kimi tətbiq oluna bilər.

Təcili qadağanedici əmrlər məişət zorakılığının törədilməsi nəticəsində zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün həyata keçirilən bir tədbirdir

Effektiv müdafiə

TQƏ zorakılıq törətmiş şəxsi və qurbanı bir-birindən təcrid edən digər tədbirlərə (həbs və tutulma) nisbətən daha az məhdudlaşdırıcı qısamüddətli bir tədbir olduğundan, amansız zorakılıq hadisələrində TQƏ-nin effektiv müdafiəni təmin etməməsi bir qədər problemlidir. Bu səbəbdən, ölümlə hədələmə də daxil olmaqla, təkrarlanan və amansız zorakılıq riski olduğu zaman TQƏ-dən həbs və tutulmanın əvəzi kimi istifadə edilməməlidir. Milli cinayət məəcəllələrinə və İstanbul Konvensiyasına daxil olan fərqli tədbirlər hərtərəfli şəkildə nəzərdən keçirilməli və həyata keçirilməlidir.

TQƏ qurbanları qorumaq və zorakılığın şiddətlənməsi nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin fiziki toxunulmazlığına və ya sağlamlığına zərər yetirilməsinin qarşısını almaq məqsədilə hüquq mühafizə orqanlarının istifadə etdiyi sürətli bir üsuldur.

Bu cür əməllərin zorakılığa qarşı qorunma sistemindəki əhəmiyyəti də məhz onların cəldliyindən qaynaqlanır. Qurbanların tam müdafiəsi üçün həm cinayət, həm də mülki qaydada uzunmüddətli mühafizə orderlərinin verilməsi və İstanbul Konvensiyasında nəzərdə tutulmuş müdafiə tədbirlərinin kompleks şəkildə mövcudluğu tələb olunur: ümumi və ixtisaslaşmış yardım xidmətləri, xüsusilə sığınacaqlar, 7/24 saat dövlət səviyyəsində fəaliyyət göstərən telefon yardım xətləri, böhran mərkəzləri, məlumatlandırma və məhkəmə prosesi yolu ilə dəstək.

Təcili qadağanedici əməllər profilaktik tədbir kimi

İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsi milli cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsindən və ya bu cinayətlərə görə ittiham elan olunmasından asılı olmayaraq, TQƏ-nin "təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində" tətbiqini tələb edir. Konvensiyanın İzahat Hesabatında qeyd olunduğu kimi, "təxirəsalınmaz təhlükə" ifadəsi zərərin qaçılmaz olduğu və ya artıq vurulduğu və yenidən təkrarlanma ehtimalı olan məişət zorakılığı hallarını əhatə edir (bənd 265). Bu, şəxsin hələ qurbana çevrilmədiyi təqdirdə zorakılıqdan qorunma hüququna malik olduğunu göstərir.

Təcili qadağanedici əməllərin verilməsi hüquqi rejim seçiminə təsir edir. Belə ki, TQƏ yalnız cinayət-hüquqi tədbir kimi tənzimlənsə, ittihamın elan olunmasından, ibtidai istintaqdan və ittiham hökmünün verilməsindən asılı olmayaraq, TQƏ-nin qurban üçün təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində tətbiqi üçün zəruri tədbirlər görülməlidir.

Təcili qadağanedici əməllər və qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığına qarşı mübarizə məqsədilə kompleks, vahid və qurban-yönümlü yanaşmaya zərurət

İstanbul Konvensiyasında nəzərdə tutulduğu kimi, qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının aradan qaldırılması üçün müvafiq qanunvericilik və digər tədbirləri özündə əks etdirən hərtərəfli və əlaqələndirilmiş siyasətlərə ehtiyac vardır. Bütün siyasətlər qurbanların hüquqlarını diqqət mərkəzində saxlanmalıdır. Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları da daxil olmaqla, bütün müvafiq iştirakçılar arasında səmərəli əməkdaşlıq vacibdir və tərəflər qadına qarşı zorakılıqla mübarizədə fəal olan qeyri-hökumət təşkilatlarının işlərini hər səviyyədə tanımalı, təşviq etməli və dəstəkləməlidirlər (Maddə 7 və 9). İstanbul Konvensiyasında, həmçinin müəyyənləşdirilir ki, tərəflər əlaqələndirilmiş siyasətləri həyata keçirmək üçün müvafiq maliyyə və insan resursları ayırmalıdırlar (Maddə 8), eləcə də siyasət və tədbirlərin əlaqələndirilməsi,

həyata keçirilməsi, monitorinqi və qiymətləndirilməsi üçün məsul olan bir və ya bir neçə rəsmi orqan təyin etməli və ya yaratmalıdırlar (maddə 10). Nəhayət, hərtərəfli və əlaqələndirilmiş siyasət məlumatların müntəzəm toplanması və araşdırılması da daxil olmaqla təsirli bir monitorinq tələb edir (Maddə 11). İstanbul Konvensiyasında, eyni zamanda zorakılığın qarşısının alınması, müdafiənin təmin edilməsi və cinayət təqibi üzrə bir sıra tədbirlər öz əksini tapmışdır.

Təcili qadağanedici əmrlər və məişət zorakılığına qarşı sığınacaqlara davamlı ehtiyac

İstanbul Konvensiyasında göstərilən ayrı-ayrı tədbirlərin heç biri özlüyündə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almaq üçün yetərli deyil. Bu, həmçinin TQƏ-yə də aid edilir. Məsələn, onlar sığınacaq kimi digər tədbirləri əvəz edə bilməz (Maddə 23). Zorakılıq qurbanlarının müdafiə üçün polisə və ya başqa bir orqana müraciət etmək və sığınacaqda qalmaq hüququ vardır. Məsələn, miqrant qadınların qaldıqları ölkənin ədliyyə sistemi ilə tanış olmadıqları və ya hüquqi statusu üçün mənfi nəticələrdən qorxdular üçün polisə zəng etmək əvəzinə qadın sığınacağına getmə ehtimalı daha yüksəkdir. Bundan əlavə, məişət zorakılığına məruz qalan qadınlar təcili qadağanedici əmrlərin verilməsinə baxmayaraq, bir çox hallarda həmin yaşayış yerində qala bilmirlər. Məsələn, zorakılıq törətmiş şəxsin ailə üzvləri orada yaşadığına görə və ya kirayə haqqını ödəyə bilmədiklərinə görə. Xüsusilə yüksək təhlükə riski olan vəziyyətlərdə TQƏ yetərli qoruma təmin edə bilməz və bu səbəbdən kifayət qədər sığınacaqda təminat (xüsusilə də qadınlar üçün) vacibdir. Bəzi TQƏ qaydaları yalnız qısamüddətli qoruma təmin edə bilər (məsələn, 48 saat). Bir sözlə, TQƏ məişət zorakılığı hallarında sığınacaqları əvəz etmir, əksinə qurbanların öz evlərində qalma hüquqlarını təmin edən vacib bir tamamlayıcı tədbirdir.

İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliklər

Təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində müdafiə etmək vəzifəsi

Lazimi səy prinsipinə əsasən, müdafiə etmək vəzifəsi ilə TQƏ-nin verilməsi öhdəliyi arasındakı əsas əlaqə bu cür tədbirlərin tətbiqi üçün İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsinə daxil edilmiş “təxirəsalınmaz təhlükə” anlayışıdır.

Dövlətlər öz vətəndaşlarını qorumaq vəzifəsini daşıyır. Onlar təhlükəsizlik və asayışı təmin etməli və səlahiyyətləri daxilində güc tətbiq etmək üçün inhisara sahib olmalıdırlar. Fərdlərin qorunması müasir dövlət anlayışına xasdır. Belə ki, İstanbul Konvensiyası qəbul edilməzdən əvvəl də beynəlxalq insan hüquqları hüququ dövlətlər üçün təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətində olan şəxslərin müdafiəsi öhdəliyini müəyyənləşdirmişdi. Məsələn, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Branko Tomasic Xorvatiyaya qarşı (2009) qərarında deyilirdi:

‘[səlahiyyətli orqanlar] üçüncü şəxsin cinayətkar hərəkətləri nəticəsində şəxsin həyatı üçün real və təxirəsalınmaz təhlükə olduğunu bildikləri və ya bilməli olduqları halda, öz fəaliyyətləri daxilində ağılabatan qiymətləndirmə çərçivəsində bu təhlükənin qarşısını alması gözlənilən tədbirlər görməmişlər’(paraqraf 51).

Bu səbəbdən, “təxirəsalınmaz təhlükə” ifadəsinin mahiyyəti və məzmununun müəyyənləşdirilməsi zəruri əhəmiyyət kəsb edir. İstanbul Konvensiyasının İzahat Hesabatına görə, “təxirəsalınmaz təhlükə” ifadəsi zərərin qaçılmaz olduğu və ya artıq vurulduğu və yenidən təkrarlanma ehtimalı olan məişət zorakılığı hallarını əhatə edir (bənd 265). Mudrik Moldova Respublikasına qarşı (2013) məhkəmə işində Məhkəmə hesab etmişdir ki, “ərizəçinin fiziki və psixoloji rifahı üçün risk qaçılmaz və səlahiyyətli şəxslərin təcili hərəkət etməsini tələb edəcək qədər ciddi idi” (bənd 51).

Beynəlxalq presedent hüququnda müdafiə etmək vəzifəsi, əsasən zorakılığın ölümcül nəticələrə səbəb olduğu zaman qiymətləndirilir (İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi *Osman 1998, Opuz 2009; CEDAW Goekce Avstriyaya qarşı 2007; Yildrim Avstriyaya qarşı 2007*). Mühafizə orderinin verilməsi zamanı gələcək təhlükənin qiymətləndirilməsi əvvəlki hadisələrə əsasən baş verir. Məsələn, *Mudric Moldova Respublikasına qarşı (2013)* və *B. Moldova Respublikasına qarşı (2013)* məhkəmə işlərində Məhkəmə hakimləri əvvəlki zorakılıq hadisələrinə, uzun sürən zorakılıq və təcavüz proseslərinə əsaslanaraq risk qiymətləndirməsi aparmışdılar. Belə məhkəmə işləri, əsasən ciddi zorakılıq hadisələrinə yönəlmiş və yalnız mühafizə orderlərinin qurbanı qorumaq üçün kifayət etmədiyi və ya etməyəcəyi vəziyyətləri əks etdirmişdir. TQƏ və mühafizə orderləri cinayət-prosessual müdafiəni tamamlaya bilər. Məsələn şübhəli şəxs həbsdən azad edildikdən sonra qorumanı təmin etməklə.

Riski əvvəlcədən qiymətləndirmək asan deyil. Bununla yanaşı, "təxirəsalınmaz risk" ölümcül zorakılıq və ya ciddi yaralanma riski deyil, hər hansı bir zorakılıq riskinə aiddir. *Bevacqua-Bolqarıstana qarşı (2008, 82-83-cü paraqraflar)* Məhkəmə dövlətin zorakılığın nəticələrini "ağır olmayan bədən xəsarəti kimi" qeyd edərək məsuliyyətdən yayınmayacağına diqqət çəkmişdi. Mühafizə orderləri keçmiş zorakılıq hadisələrinin sübut olunmasını və ya cinayət əməlinin törədilməsi faktını tələb etməməlidir.

Əsas təminat təhlükənin qiymətləndirilməsinin səlahiyyətli orqanlar tərəfindən aparılmasıdır. Polis, ümumiyyətlə zorakılıq riskini qiymətləndirmək üçün təlim keçmişdir. Baxmayaraq ki, polis bəzən məişət zorakılığının əlamətlərini aşağı salınmasına nail olur, bəzi ölkələrdə polis orqanlarının məişət zorakılığı sahəsində məlumatlılığını artırmaq üçün adekvat siyasət qaydaları və əlavə təlimlər uğurla istifadə edilmişdir. Bu cür təlimlər bir çox dövlətlərdə inzibati orqanlar da daxil olmaqla, bu kimi işlərlə müntəzəm məşğul olanlar arasında məişət zorakılığı vəziyyətlərinin dinamikasını başa düşməyi əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirə bilər.

İstanbul Konvensiyası digər beynəlxalq sənədlər kimi, təxirəsalınmaz təhlükənin qiymətləndirilməsi üçün xüsusi metodların seçimini tərəflərin səlahiyyətinə buraxır. Avropa Şurasının bir neçə üzv dövlətindən fərqli nümunələr aşağıda VI fəsilə verilmişdir.

Təcili qadağnedici əməllərin mümkün hüquqi rejimləri (cinayət, inzibati, mülki)

İstanbul Konvensiyası TQƏ-ni vermək səlahiyyətinin polisə, məhkəməyə və ya başqa bir orqana həvalə olunmasına və prosedurun inzibati, cinayət və ya mülki xarakterə malik olub-olmadığına qərar verməyi iştirakçı dövlətlərin öz öhdəsinə buraxır. Müxtəlif ölkələr TQƏ-ni fərqli hüquq sahələrinə yerləşdirməyi seçiblər. Hansı hüquqi rejimdən istifadə edilməsi qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığına məruz qalana dərhal qorunma təmin etmə imkanlarına bağlıdır. Zəruri hallarda qurbanların lazımı zamanda, əlaqələndirilmiş və effektiv şəkildə qorunmasını təmin etmək üçün müxtəlif hüquq sahələri üzrə təcili tədbirlər görülməlidir.

Dövlətin qurbanların qorunması üçün lazımı say göstərmə öhdəliyini yerinə yetirməsi üçün fərqli tədbirlər də tələb olunur. Məsələn, qurbanın təşəbbüs göstərməsini tələb edən fəvqəladə hallar lazımı say öhdəliyinə uyğun deyildir.

Fərqli hüquqi rejimlərin üstünlük və çatışmazlıqları aşağıda təsvir edilmişdir.

İnzibati təcili qadağnedici əməllər

Avstriya, Finlandiya və Hollandiyada TQƏ-ni polis verir (son qeyd edilən ölkədə TQƏ şəhər merinin adından verilir). Bu tənzimləmə zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslərin dərhal qorunmasını təmin edir. İnzibati TQƏ risk altında olan insanlara zərər çəkmədən əvvəl onların müdafiəsini təmin edə bilər.

Belə ki, inzibati TQƏ üç vacib tələbi yerinə yetirir:

- ▶ Dövlət təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətində olan zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslərin (lazımı sayla) qorunmasını təmin edir;
- ▶ Təhlükə altında olan şəxslər zərərin qarşısını almaq üçün öncədən müdafiə olunurlar;
- ▶ Mühafizə tədbiri polisə bildirildikdən və risk araşdırdıqdan dərhal sonra tətbiq olunur.

Mülki-hüquqi təcili qadağnedici əməllər

Bəzi dövlətlər TQƏ-ni mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutmuşlar. Məsələn, Bolqarıstan. İnzibati TQƏ olmadığı üçün bu cür tənzimləmənin bir çox çatışmazlıqları vardır. Belə ki, məhkəmələr 7/24 saat fəaliyyət göstərmədiyi halda, qorunma dərhal təmin edilə bilməz və bu da nadir hallarda olur. Bolqarıstanda olduğu kimi, qanunvericilik məhkəmə qərarının 24 saat ərzində verilməsini tələb

etsə də, zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslər qorunma üçün gözləməli olurlar. Bu da təhlükəli ola bilər, çünki həmin müddət ərzində zorakılıq törətmiş şəxslərə tam olaraq yaxınlaşma imkanı əldə edilir.

Digər bir çətinlik ondan ibarətdir ki, mülki-hüquqi tədbirlər zərər çəkmiş şəxsin təşəbbüs göstərməsini və TQƏ üçün müraciət etməsini tələb edir. Deməli, dövlət qurbanları aktiv şəkildə qorumaq üçün lazımi səy vəzifəsini yerinə yetirmir. Digər şəxslər/qurumlar TQƏ üçün müraciət edə bilsələr belə, bu, təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətində dövlətin müdafiə etmə öhdəliyini əvəz etmir.

Mülki hüquqda tətbiq olunan TQƏ ilə bağlı başqa bir problem qurbanların çəkdikləri xərclərlə əlaqədardır. Ərizə üçün bir ödəniş tələb olunmasa da, məhkəmədə işlərini itirirlərsə, zərər çəkmiş şəxslər adətən müəyyən xərclər çəkirlər. Beləliklə, mülki TQƏ-nin bir neçə çatışmayan cəhətləri vardır və çox vaxt dərhal qoruma təmin etmək üçün effektiv olmur.

Digər tərəfdən, inzibati TQƏ-nin müddəti bitdikdən sonra davamlı müdafiəni təmin etmək üçün mülki hüquqla tənzimlənən mühafizə orderlərinin verilməsi zəruridir. İstanbul Konvensiyasının tələb etdiyi kimi, qorunmada boşluqların qarşısını almaq üçün iki tədbir bir-birini tamamlayaraq istifadə edilməlidir (Maddə 52 və 53).¹¹ İnzibati TQƏ-nin və mülki mühafizə orderlərinin birləşməsi dövlətə zərər çəkmiş şəxsi təxirəsalınmaz təhlükə şəraitində müdafiə etmək üçün lazımi səy öhdəliyini yerinə yetirməyə imkan verir və qurbanla əlavə qorunma imkanı verir. Bu qayda qurbanların qorunması və onların imkanlarının gücləndirilməsi məqsədini yerinə yetirir. TQƏ ilə uzunmüddətli mülki-hüquqi mühafizə orderləri arasındakı hər hansı bir qarşılıqlı əlaqənin qurbanın iradəsinə hörmət göstərilməsinə imkan verməsini təmin etmək vacibdir. Belə ki, şəxslər uzunmüddətli mühafizə orderlərini seçməkdə sərbəstdirlər. Dövlət qurbanların iki əsas hüququnu tarazlaşdırmağa borcludur: zorakılıqdan müdafiə olunma hüququ və şəxsi toxunulmazlıq hüququ. Zorakılıq problemi qurbanın tərəf müqabili ilə ünsiyyət qurmaq hüququnu məhdudlaşdırmaqla həll edilə bilməz. Faktiki olaraq, zorakılıq qurbanlarının tərəf müqabili tərəfindən daha çox şiddətə məruz qalmamaq və onunla birlikdə qalmaq hüququ vardır.

Cinayət-hüquqi təcili qadağanedici əmrlər

Cinayət prosesində TQƏ zorakılıq törətmiş şəxsi yaşayış yerindən kənarlaşdırmaq üçün təcili bir tədbir kimi istifadə oluna bilər. Bu halda TQƏ polis tərəfindən qısa

11. Məsələn, Avstriyada, qurban mülki-hüquqi mühafizə orderi üçün müraciət edərsə, polis TQƏ-si müddəti avtomatik olaraq ikidən dörd həftəyə qədər uzada bilər. Mülki məhkəmələr dörd həftə ərzində bir qərar verə bilər ki, müdafiə baxımından boşluq yaranmasın.

müddət ərzində yerində tətbiq edilə və qısa zaman kəsiyində prokuror və ya hakim tərəfindən təsdiqlənə bilər. Cinayət-hüquqi TQƏ şəxs polis nəzarətindən və ya həbsdən azad edildikdə (həbs qətimkan tədbiri və həbs cəzasını çəkdikdən sonra sərbəst buraxılma daxil olmaqla) qurbanı qorumaq üçün və ya müstəqil bir müdafiə tədbiri olaraq istifadə edilə bilər.

Məhkəməyə qədər verilən təcili qadağanedici əmrlər təqsirləndirilən şəxsin məhkəmədən əvvəl həbsdən azad edilməsi üçün bir şərt kimi mühafizə orderinin verilməsinə imkan yarada bilər. Həbs qurbanları zorakılıqdan qorumaq üçün vacib bir tədbirdir. Ona görə də zorakılıq törətmiş şəxs polis nəzarətindən azad edilərsə və başqa bir tədbir görülməzsə, qurbanlar müdafiəsiz qala bilərlər. Cinayət-hüquqi TQƏ həm zorakılıq törətmiş şəxsin həbs qətimkan tədbiri və həbs cəzasını çəkdikdən sonra sərbəst buraxılması zamanı qurbanı qorumaq üçün istifadə edilə, həm də müstəqil bir qoruyucu tədbir olaraq verilə bilər. TQƏ-nin cinayət-prosessual qaydasının pozulması şəxsin dərhal həbs olunmasına səbəb ola bilər.

Buna baxmayaraq, əksər cinayət mühakimə sistemlərində qoruyucu tədbirlərin, ümumiyyətlə ittiham hökmü çıxarıldıqdan sonra tətbiq oluna biləcəyini nəzərə almaq lazımdır ki, bu da TQƏ-nin tənzimlənməsi üçün cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin o qədər də uyğun olmadığını göstərir. Həm təcili, həm də hökmdən sonrakı qadağanedici əmrlər qoruyucu bir hədəfə xidmət edir və qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qurbanlarını qorumaq üçün əhəmiyyətlidir. Şəxsin azadlığa çıxmasından dərhal sonra, xüsusən də cəza çəkildikdən sonra, ümumiyyətlə qurbanlar üçün yüksək riskli dövr hesab olunur.

Təcili qadağanedici əmrlərin effektiv elementləri

Təxirəsalınmaz cavab

Təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətinə reaksiya vermək öhdəliyi təhlükənin qarşısını almaq və qurbanları zorakılıqdan qorumaqda məsul olan hüquq-mühafizə orqanlarının zorakılıq barədə məlumat daxil olduğu anda dərhal fəaliyyətə başlamasını ehtiva edir. Bu o deməkdir ki, qurbanlar səlahiyyətli şəxslərin müdaxilə etdiyi andan TQƏ vasitəsilə müdafiə olunurlar. Zərər çəkmiş şəxsə zorakılıq barədə məlumat verməsi və (təcili) mühafizə orderi üçün məhkəməyə müraciət etməsini tövsiyə etmək kifayət deyil, çünki bu zaman qoruma dərhal tətbiq olunmayacaq və cinayətkar qurbana yenidən yetişmək üçün sərbəst olacaq. Bir çox dövlətlərdə təcili qadağanedici əmrlərin tətbiqi səlahiyyəti polisə verilmişdir, çünki onlar insanları zorakılıqdan qorumaq üçün birbaşa

cavabdeh olan yeganə orqan olaraq bütün ölkə ərazisində 7/24 saat fasiləsiz fəaliyyət göstərilir.

Təcili qadağanedici əmrlərdən kim faydalana bilər?

Tədbiri tətbiq edən Avropa Şurasının əksər üzv dövlətlərində TQƏ dövlət tərəfindən (məsələn, polis tərəfindən) rəsmi olaraq və ya qurbanın müdaxilə etməsinə tələb etmədən verilir. İstisnalardan biri məhkəmə TQƏ-ni təqdim edən İspaniyadır. İspaniyadakı tənzimləmə yalnız qurbanın deyil, həm də qurbanın ailəsinin, polisin, prokurorun və hər hansı bir müvafiq mütəxəssisin gender əsaslı zorakılıq üzrə ixtisaslaşmış məhkəmələr qarşısında TQƏ tələb etməsinə icazə verir.¹² İstanbul Konvensiyası TQƏ üçün ən uyğun proseduru müəyyənləşdirməyi tərəf dövlətlərə həvalə etmişdir.¹³

Üçüncü tərəflər, ümumiyyətlə təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətinin birinci mərhələsində (İspaniya istisna olmaqla) TQƏ üçün müraciət edə bilməyəcəklər, çünki qorumaq üzrə dövlətin məsuliyyəti üçüncü şəxslərə həvalə oluna bilməz. Lakin üçüncü şəxslər polislə əlaqə qura və təxirəsalınmaz zorakılıq riski barədə məlumat verə bilərlər. Elə vəziyyətlər olur ki, qurbanlara üçüncü şəxsin müraciəti ilə kömək göstərilir. Ona görə də ailə üzvləri və ya sosial qurum kimi üçüncü şəxslərin uzunmüddətli mühafizə orderlərinin verilməsi üçün müraciət etmələrinə imkan yaratmaq faydalı ola bilər. Lakin bu, İstanbul Konvensiyası tərəfindən tələb olunmur.

Zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin uzunmüddətli mühafizə orderinin verilməsi səbəbilə müraciət edə bilməsi üçün TQƏ-nin müddəti bitdikdən sonra əlavə qoruyucu tədbirlərin görülməsi vacibdir (İstanbul Konvensiyasının 53-cü maddəsi). Hər bir zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxs zorakılıq törətmiş şəxslə münasibətləri dərhal dayandırmaq istəməsə də, uzunmüddətli mühafizə orderi onlara məsləhətləşmə və ya digər xidmətlər üzrə müraciət etmək üçün düşünməyə zaman təqdim edir.

Səlahiyyətli orqanlar

Lazimi səy prinsipi dövlət qurumlarından zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsləri fəal şəkildə qorumağı tələb edir. TQƏ-nin verilməsindən məsul olan səlahiyyətli orqan barədə qərar qəbul edərkən onun reaksiya vermə qabiliyyəti nəzərə alınmalıdır. TQƏ polis tərəfindən verilsə, dərhal məişət zorakılığı çağırışına cavab verməlidirlər. Qurban polislə müraciət edərsə və onun zərər

12. *Realising Rights*, 2011, s. 77.

13. İstanbul Konvensiyasının İzahat Hesabatı, 264-cü bənd.

görməsi üçün qaçılmaz riskə işarə edən faktlar varsa, polis dərhal qurbanı müdafiə etməlidir. Qurban TQƏ verilməsi üçün gözləmək məcburiyyətində qalarsa (hətta 24 saat olsa belə), təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində bu zaman kəsiyi çox uzun görünə bilər.

Əgər TQƏ mülki-hüquq qaydada verilsə, 7/24 əlyetərliyin təmin olunduğu bir həll yolu tapılmalıdır. Məsələn ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılması yolu ilə və ya ixtisaslaşmış növbətçi hakimlərin siyahısı ilə. Ölkənin hər bir bölgəsində qurulacağı təqdirdə bu yanaşma yüksək xərclərə səbəb ola bilər. Ona görə də belə tənzimləmə qaçılmaz təhlükə vəziyyətində və bütün bölgələrdə dərhal qorunmağa imkanı yaratmaya bilər.

Təcili qadağanedicilərin verilməsi meyarları

“Təxirəsalınmaz təhlükə” ifadəsi zərərin qaçılmaz olduğu və ya artıq vurulduğu və yenidən təkrarlanma ehtimalı olan məişət zorakılığı hallarını əhatə edir.¹⁴ Təhlükənin yüksək olması və ya əvvəllər mövcud olan bir zorakılıq tarixi üçün heç bir tələb yoxdur: TQƏ risk altında olan şəxsləri zərər görmədən əvvəl qorunmalıdır. Belə ki, TQƏ-nin verilməsi üçün bir şərt olaraq yüksək zorakılıq həddindən qaçmaq vacibdir. Hər hansı zorakı hadisə və ya təhdid üçün yüksək sübut standartlarından yan keçmək da eyni dərəcədə vacibdir. Müdafiə vasitəsi olaraq TQƏ-nin məqsədi təhlükəsizliyi təmin etməkdir və cinayət məsuliyyətinin sübuta yetirilməsi ilə əlaqələndirilməməlidir.

Müdafiə sahəsi

İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsi zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslərin öz yaşayış yerlərində (zorakılıq törətmiş şəxsə yaşayış yerini tərk etmək əmrini vermək və həmin yaşayış yerinə daxil olmağı qadağan etmək) və ictimai yerlərdə (qurbanla əlaqə saxlama qadağası) kifayət qədər zaman müddətində müdafiəsini tələb edir. Zorakılıq törətmiş şəxslə münasibətlərindən və qohumluğundan asılı olmayaraq bütün şəxslər qorunmalıdır. Qurbanın müdafiəsini uşaqlarına şamil etmək lazım ola bilər (məsələn, zorakılıq törətmiş şəxsin məktəbə və ya uşaq müəssisəsinə daxil olmasını qadağan etmək). Elektron monitorinqin aparılması qaydalarını pozmağa meyilli olan şəxslərə münasibətdə və ya qurban üçün yüksək riskli hallarda faydalı ola bilər.

İstanbul Konvensiyasının 4-cü maddəsinin 3-cü bəndi Konvensiya normalarının cinsinə, irqinə, rənginə, dilinə, dininə, siyasi və ya digər baxışlarına, milli və

¹⁴ İstanbul Konvensiyasının İzahat Hesabatı, 265-ci bənd.

ya ictimai mənsubiyyətinə, milli azlıqlara mənsub olmasına, mülkiyyətinə, doğumuna, cinsi oriyentasiyasına, gender mənsubiyyətinə, yaşına, sağlamlıq vəziyyətinə, əlilliyinə, ailə vəziyyətinə, miqrant və ya qaçqınlıq statusuna malik olmasına və ya digər əlamətlərinə görə hər hansı bir ayrı-seçkilik edilmədən həyata keçirilməsini tələb edir və bunların heç biri qurbanın TQƏ verilməsi yolu ilə müdafiəsinə qadağa qoya bilməz.

Bu, rezident statusundan irəli gələrək, hüquqlara və ədalət mühakiməsinə əlyətərliyi məhdud olan miqrant qadınların (sənədsiz miqrantlar da daxil olmaqla) qorunması üçün xüsusilə vacibdir.

Bundan əlavə, TQƏ zorakılıq törətmiş şəxslə birlikdə yaşamayan qurbanları da (məsələn, valideynləri ilə yaşayan cütlüklər) əhatə etməlidir.

Məişət zorakılığı törətmiş şəxsə zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin yaşayış yerini tərk etmək əmri (Məişət zorakılığı törətmiş şəxsin qurbanın yaşayış yerindən kənarlaşdırılması)

52-ci maddədə bildirilir ki, məişət zorakılığını törədən şəxs zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxsin yaşayış yerindən çıxarılmalıdır. Bu müddəə qurban və zorakılıq törədən şəxsin birgə yaşayış yeri olmasını tələb etmir. İstanbul Konvensiyasının 3-cü maddəsindəki məişət zorakılığının tərifinə görə, bu, cinayətkarın qurbanla eyni yaşayış yerini paylaşmış və paylaşmamamasından asılı olmayaraq, keçmiş həyat yoldaşlarını və ya partnyorlarını da əhatə edir. Zorakılıq törətmiş şəxslə heç vaxt bir yerdə yaşamayan və ya son vaxtlarda bir yerdə yaşamayan qurbanlara münasibətdə müdafiəni təmin etməmək 52-ci maddəyə əsasən öhdəliklərini yerinə yetirməkdən yayınmaq deməkdir.

Eyni zamanda, ümumi yaşayış yerinin sahibi və ya qanuni kirayəçisi olan şəxs də əhəmiyyətli deyil. Yalnız tələb qurbanın yaşayış yerinin olmasıdır. Eynilə, qurbanın orada daimi yaşaması üçün heç bir tələb yoxdur: TQƏ müvəqqəti yaşayış yerlərini də əhatə etməlidir. Məsələn, qurban şəxs tərəfindən sığınacaqda təhdid edildikdə.

Beləliklə, TQƏ zorakılıq törətmiş şəxsi zərər çəkmiş şəxslə paylaşdığı evindən çıxartmağı tələb edə bilər. Əslində, TQƏ mülkiyyət hüquqlarına təsir etmir, sadəcə zorakılıq törətmiş şəxsin zərər çəkmiş şəxs üçün yaratdığı təhlükəyə görə məhdud müddətə əmlaka girişlərini məhdudlaşdırır. Şəxsin mülkiyyət və mənzil toxunulmazlığı hüquqları qurbanın yaşamaq, fiziki və psixi toxunulmazlıq

hüquqlarını üstələyə bilmədiyi üçün zorakılıq törətmiş şəxslərin həmin hüquqları nəzərə alınmamalıdır.¹⁵

Təcili qadağanedicilərin müddəti: “kifayət qədər zaman müddətinə”

İstanbul Konvensiyasında TQƏ üçün konkret bir müddət müəyyən olunmamış, “kifayət qədər zaman müddətinə” nəzərdə tutulmuşdur. Yəni qurbanların təhlükəsizliyinə üstünlük verdiyi üçün bu, qurban üçün təhlükəsiz vəziyyət yaratmaq üçün yetərli bir zaman kəsiyini əhatə edir. Məişət zorakılığı təkrar törədilməklə xarakterizə olunduğundan, on gün, hətta bir aylıq bir TQƏ-nin təhlükənin birdəfəlik qarşısını almasını gözləmək olmaz. Bu səbəbdən, qurbanın daha uzun müddət qorumaq üçün müraciət etməyə cəsarət etmədiyi vəziyyətlər də daxil olmaqla, qorumada boşluq olmaması üçün bir-birinə uyğun ardıcıl qoruyucu tədbirlər görülməlidir.

Zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanın yaşayış yerinə daxil olma, zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslə əlaqə saxlamasının qadağan olunması

52-ci maddədə ikiqat qadağa nəzərdə tutulur: zorakılıq törətmiş şəxsin zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxsin yaşayış yerinə daxil olmaq və onlarla əlaqə saxlamaq qadağası. Beləliklə, yalnız şəxsin qurbanın evinə getməsinə qadağan etməklə məhdudlaşan, lakin zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxslə əlaqə qurmasına imkan verən hər hansı bir tənzimləmə İstanbul Konvensiyasında nəzərdə tutulmuş öhdəliyin yerinə yetirilməsində uğursuzluqla qarşılaşacaqdır.

Kim müraciət edə bilər?

İstanbul Konvensiyasının 49-cu maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan ümumi öhdəliklərə uyğun olaraq, TQƏ Konvensiyasının 6-cı maddəsində təsbit olunmuş ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna xələl gətirməməlidir. Bu o deməkdir ki, təqsirləndirilən şəxs müvafiq daxili prosedurlara əsasən səlahiyyətli orqanlar qarşısında şikayət etmək hüququna malikdir. Eyni zamanda, İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsində nəzərdə tutulduğu kimi, zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxsin lazimi şəkildə qorunması və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi bu şikayətin dayandırılma təsiri yaratmamasını tələb edir. TQƏ tərəfindən qorunan şəxs də işdə iştirak edən bir şəxs kimi müraciət etmək hüququna malik olmalıdır.

¹⁵. CEDAW *Gökce və Yıldırım Avstriyaya qarşı* (2005).

Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin gücləndirilməsi və dəstəklənməsi

İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsi hər bir insanın yalnız ictimai yerlərdə deyil, yaşayış yerində də zorakılığa məruz qalmamaq hüququnun təminatına istiqamətlənmişdir. İstanbul Konvensiyası bu müddəanın həyata keçirilməsi üçün alınan tədbirlərin zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin təhlükəsizliyinə üstünlük verilməli olduğunu vurğulayır. Bu, yalnız qanuni tədbirlərin deyil, zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin təhlükəsizliyini dəstəkləmək və təşviq etmək üçün tədbirlərin tətbiqini də nəzərdə tutur. Aşağıda VI Fəsiləki təcrübi araşdırmalar bunun necə həyata keçirilə biləcəyinə dair nümunələr göstərir.

Təcili qadağanedici əmrlərə riayət edilmədiyi təqdirdə monitorinq və sanksiyalar

TQƏ-nin pozulması risk faktoru hesab edilməlidir, xüsusilə də TQƏ təkrarlanan zorakılıq və ya təhdid şəraitində verilmişdirsə. Belə hallarda səlahiyyətli şəxslər davam edəcək zorakılığın qarşısını almaq, zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxsləri qorumaq üçün daha güclü tədbirlər görməlidirlər.¹⁶ Polis TQƏ-yə əməl olunmasına nəzarət etmək üçün daha geniş imkanlara malikdir (məsələn, elektron izləmə, qurbanla əlaqə saxlamaq və/və ya yaxınlıqda yerləşən patrul xidməti ilə). Lakin araşdırmalar göstərir ki, mühafizə əmrlərinin pozulmasının yalnız bir qismi polisə bildirilir. Məsələn, Avstriyada polisin TQƏ ilə bağlı 20 illik təcrübəsi ümumilikdə TQƏ-nin bir vasitə kimi yüksək səviyyədə tətbiqini göstərir.

İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsində TQƏ-nin yerinə yetirilməməsinin nə dərəcədə cəzalandırılacağı nəzərdə tutulmasa da, belə bir əmrin pozulması şəxsə qarşı rəsmi tədbir görülməsinin əsası kimi qəbul edilir. Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə tətbiq olunan təcrübə göstərir ki, TQƏ pozuntuları cərimədən tutmuş həbs olunmağa qədər inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə səbəb olur. Lakin cərimələr məişət zorakılığı kontekstində əks nəticə verə bilər, çünki şəxsin qurbana və övladlarına maddi dəstək vermək üçün qanuni öhdəlikləri ola bilər.

Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxs TQƏ tərəfindən məhdudlaşdırılmır. Avstriya polisi TQƏ-ni təqdim etdikdə, ölkədə zorakılıq törətmiş şəxsin ümumi yaşayış yerinə qayıtmasına icazə verdiyinə görə qurbanın da cəzalandırılmalı olub-olmaması ilə bağlı bir müzakirə var idi. Çünki bu, inzibati xətəyə səbəb ola bilər. Qurbanın zorakılıq törətmiş şəxslə əlaqə qurmaq istəməsinin və ya onun yaşayış yerinə daxil olmasına mane olmamasının qorxudan sevgiyə

¹⁶ WAVE, 2012.

qədər müxtəlif səbəbləri vardır. Səlahiyyətli orqanlar TQƏ tərəfindən məhdudlaşdırmanın qurbana deyil, zorakılıq törətmiş şəxsə şamil olduğunu bilməlidirlər. TQƏ tətbiq olunmuş şəxsin əşyalarını götürmək üçün evə girməsi lazım olduqda, səlahiyyətli şəxslər qurbana kömək etməlidirlər.

Əlaqələndirilmiş qurumlar

Qurumlar arasındakı əməkdaşlıq müvafiq səlahiyyətlərə malik olan şəxslərin iltifatından asılı olmamalı, əksinə profilaktik tədbirlər sisteminə inteqrasiya olunmalı və qanunla tənzimlənməlidir. Bu əməkdaşlıq bütün əlaqədar şəxsləri – polis, cinayət və mülki işlər üzrə məhkəmələri, sosial xidmətləri, sığınacaqları, uşaq və gənclərin sosial təminat orqanlarını, səhiyyə xidmətlərini və müvafiq QHT-ləri əhatə etməli, habelə qurbanın hüquq və tələbatlarını bütün tədbirlərin mərkəzində saxlamalıdır. Bununla belə, qurbanın şəxsi toxunulmazlıq hüququna hörmət edilməlidir. Məruzələrin, qərarların və görülən tədbirlərin sürətli və qarşılıqlı mübadiləsi üçün səmərəli prosedur və qaydalar olmalıdır ki, qurbanın qorunmasında boşluqlar yaranmasın.

Xərclər

Qurbanın zorakılıqdan qorunmaq hüququ əsas insan hüquqlarından biridir və bu hüquqdan istifadə onun maddi imkanlarından asılı olmamalıdır. Bu səbəbdən, TQƏ verildiyi zaman qurban üçün heç bir xərc çıxmasını təmin etmək vacibdir.

Təcili qadağanedici əmrlərin transsərhəd tətbiqi

Bu gün Avropada getdikcə artan yaşayış tənzimləmələri elədir ki, işdən, evdən, məktəbdən və ya səhiyyə xidmətindən istifadə etmək üçün insanların müntəzəm şəkildə, bəzən gündəlik olaraq sərhədləri keçməsi tələb olunur. Bu səbəbdən, sərhədlər daxilində məişət zorakılığı qurbanlarına qarşı qorunmanın təmin edilməsi səlahiyyətli orqanlar üçün getdikcə daha çox narahatlığa çevrilir. İstanbul Konvensiyası beynəlxalq əməkdaşlığın ümumi prinsiplərinə dair 62-ci maddədə iştirakçı dövlətlərdən aşağıdakı məqsədlərlə əməkdaşlıq etmələrini tələb edir:

- ▶ Konvensiyanın əhatə etdiyi bütün zorakılıq formalarının qarşısının alınması, onlara qarşı mübarizə və cinayət təqibinin aparılması (Bənd 1a) və
- ▶ Müdafiə tədbirləri haqqında əmrlər daxil olmaqla tərəflərin məhkəmə orqanlarının verdiyi müvafiq mülki və cinayət işləri üzrə qərarların icra edilməsi (Bənd 1d).

Buraya İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsi çərçivəsində və/və ya məhkəmə tərəfindən verilmiş TQƏ də daxil olacaqdır.

Transsərhəd tətbiqetmə və icra məsələləri daha uzunmüddətli olduğu üçün mülki-hüquqi xarakterli mühafizə orderləri ilə daha çox əlaqəli olmasına baxmayaraq, TQƏ-nin də sərhədlərarası tətbiqi istiqamətində çalışmaq zəruridir. Bir sıra məişət zorakılığı hadisələrinin, xüsusilə sərhəd bölgələrindəki zorakılıqların qurbanı fərqli millətlərdən olan şəxslər olur. Qurbanların qorunması və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mühafizə orderləri və TQƏ-nin sərhədlərarası tətbiqi və icrasını şərtləndirir.

Məişət zorakılığı qurbanlarının Aİ çərçivəsində müdafiəsini təmin etmək və xüsusilə Aİ üzv dövlətləri arasında həm cinayət, həm də mülki mühafizə orderlərini icra etmək üçün bir sıra hüquqi sənədlər mövcuddur. Həm Avropa Mühafizə Orderinə dair Aİ Direktivi 2011/99/Aİ, həm də Mülki işlərdə mühafizə tədbirlərinin qarşılıqlı tanınmasına dair Avropa İttifaqı Qaydaları 606/2013/Aİ Aİ üzv dövlətlərini digər üzv dövlətlərdə verilmiş mühafizə orderlərini tanımaq məcburiyyətində saxlayır və bununla da qarşılıqlı əlaqəni təmin edir.

Təcili qadağanedici əmərlər kontekstində hüquqların və hüquqi təminatların tarazlaşdırılması

Şəxsi toxunulmazlıq (şəxsi və ailə həyatına hörmət) və digər hüquqların tarazlaşdırılması

TQƏ məsələsində həssas məqam şəxsin öz yaşayış yerindən kənarlaşdırılmasıdır. Bu səbəbdən, onun şəxsi toxunulmazlıq (şəxsi və ailə həyatına hörmət), mülkiyyət və ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqları zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin hüquqlarına qarşı tarazlaşdırılmalıdır. Bunlara yaşamaq hüququ, fiziki və cinsi toxunulmazlıq hüququ və ailə həyatına hörmət hüququ daxildir.

Bu mənada qeyd etmək lazımdır ki, zorakılıqla müşayiət olunan cinayət zərər çəkmiş şəxs və cinayətkar arasında şəxsi məsələ deyil. Məhkəmə "hakimiyyət orqanlarının şəxsi və ailə həyatına müdaxiləsi bir şəxsin sağlamlığını və hüquqlarını qorumaq və ya müəyyən hallarda cinayət əməllərinin qarşısını almaq üçün zəruri ola bilər" bəyanatını vermişdir.¹⁷

CEDAW (Qadına Qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılmasına dair Konvensiya) Komitəsi qeyd etmişdir ki, "... cinayətkarın hüquqları qadınların fiziki və psixi toxunulmazlıq hüququnu üstələyə bilməz".¹⁸ Başqa bir şəxsə qarşı zorakılığı qanuniləşdirmək üçün şəxsi toxunulmazlıq hüququna istinad

17. *B. Moldova Respublikasına qarşı* (2013), 46; *Opuz*; 144; *Bevacqua*, 83.

18. *Yıldırım və Goetze*, 12.1.

olunmadığı halda, zorakılığa qarşı necə və hansı tədbirlərlə mübarizə aparıldığını müəyyənləşdirərkən şəxsin toxunulmazlıq hüququ nəzərə alınmalıdır. TQƏ-nin tətbiq edilməsi və tətbiqi zamanı nəzərə alınmalı bir neçə hüquqi təminat vardır (Bax: "hüquqi təminatlar" paraqrafı).

Şəxsi toxunulmazlıq hüququnun vacib aspekti ailə həyatına hörmət hüququdur. Mühafizə orderləri kontekstində valideynlik hüquqları və daha konkret olaraq övladları ilə birlikdə yaşamayan valideynin görüş (baş çəkmək) hüququ həm qanunverici, həm də icra orqanlarına problem yaratmağa meyllidir. Bu məsələ uzunmüddətli mühafizə orderləri üçün aktualdır. Gördüyümüz kimi, TQƏ qısamüddətli qoruma tədbiridir. Qəyyumluq və görüş hüququ ilə bağlı müzakirələr, proseslər və qərarlar TQƏ-nin qısa müddətindən daha çox vaxt tələb edir və bu səbəbdən valideyn hüquqları bu kontekstdə nadir hallarda müzakirə olunur. İstanbul Konvensiyası bu istiqamətdə tövsiyələr verir. 31-ci maddənin 2-ci bəndində deyilir: "Tərəflər qəyyumluq və uşaqlara baş çəkilməsi ilə bağlı hər hansı hüququn həyata keçirilməsinin zərər çəkmiş şəxsin və ya uşaqların hüquqlarına və təhlükəsizliyinə xələl yetirməməsini təmin etmək üçün zəruri qanunvericilik tədbirləri və ya digər tədbirlər görürlər." Qurbanların və uşaqların təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələlər nəzarətli görüş kimi təhlükəsiz və etibarlı tənzimləmələr təşkil olunana qədər uşaqlarla ünsiyyətdə olmaqdan daha önəmli olmalıdır.

Mülkiyyət hüququ da TQƏ-nin verilməsinə mane olmamalıdır. Daha doğrusu, burada ziddiyyətli hüquqların tarazlaşdırılmasından söhbət gedir, yəni qurbanı qorumaq məqsədilə zorakılıq törətmiş şəxsi öz mülkiyyətindən çıxararkən, onun birgə mülkiyyətçi olub-olmamasından asılı olmayaraq, qoyulan məhdudiyətin mütənasib və ağılabatan olması məqbul sayılır.

Məişət zorakılığı hallarında hüquqların tarazlaşdırılması kontekstində əhəmiyyətli bir dəlil bərabərlikdir. Məişət zorakılığı ilə əlaqəli cinayətlər digər cinayətlərlə eyni dərəcədə istintaq və cəza ilə qarşılanmalıdır. Konfidensiallıq yüngülləşdirici amil kimi qəbul edilə bilməz. Əslində, məişət zorakılığına dair geniş araşdırmalar göstərir ki, məişət zorakılığı digər zorakılıq növlərinə nisbətən daha ciddi olur, daha çox ziyan vurur, daha çox təkrarlanır və zamanla şiddətlənir. Bu səbəbdən, məişət zorakılığına qarşı digər zorakılıq növləri ilə eyni səviyyədə mübarizə aparılması təmin olunmalıdır.

BMT-nin qadınlara qarşı zorakılıq, səbəbləri və nəticələri barədə Xüsusi Məruzəçisi bu məsələni aşağıdakı şəkildə şərh etmişdir:

"Lazımı say standartının tətbiqi ilə əlaqəli digər bir əsas prinsip dövlətlərin qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması, istintaqı, cəzalandırılması və hüquqlarının"

*təmin edilməsi ilə bağlı eyni səviyyədə öhdəlikdən istifadə etmələrini tələb edən ayrı-seçkiliyə yol verilməməsidir.*¹⁹

Hüquqi təminatlar

Zorakılıq törətmiş şəxsin hüquqlarına hörmət etmək üçün TQƏ-nin tərtib olinması və tətbiqi zamanı nəzərə alınmalı bir neçə hüquqi təminat mövcuddur. Əsas məqsəd məişət zorakılığının qurbanı və ya risk altında olan şəxsin təhlükəsizliyini effektiv şəkildə təmin edən bir mexanizm hazırlamaqdan ibarət olsa da, mütənasiblik, qanunilik, lazımi prosedur və məhkəmə nəzarəti kimi əsas hüquqi prinsipləri unutmamaq vacibdir. Bu prinsiplər məişət zorakılığı törədənləri TQƏ-nin həddindən artıq və ya əsassız tətbiqindən qorumaq üçün TQƏ-ni tənzimləyən qanuni müddəa və prosedurlarda təminat rolunu oynaya bilər.

Mütənasiblik prinsipi tətbiq olunan tədbirlə (TQƏ) cəza nəzərdə tutulan və ya qadağan edilən əməlin şiddəti (məişət zorakılığı hərəkəti və ya bu hərəkətin dərhal təhlükəsi) arasında düzgün tarazlığın müəyyənəşdirilməsini tələb edir. Bu o deməkdir ki, səlahiyyətli orqanlar təxirəsalınmaz təhlükənin olub-olmadığını qiymətləndirmək üçün lazımi ixtisaslaşma da daxil olmaqla səlahiyyətə və vasitələrə malik olmalıdırlar. Bu, eyni zamanda həmin orqanların səlahiyyətləri daxilində müxtəlif tədbirlərdən (məsələn, polis: xəbərdarlıq, TQƏ, həbs və polis nəzarəti) ən uyğun və mütənasib hərəkəti seçməli olduğu anlamına gəlir. Əksər hallarda qadağan edilmiş hərəkəti (məişət zorakılığını) məhdudlaşdırmaq və qurbanın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün TQƏ seçilmiş bir tədbir olaraq çıxış edəcəkdir. TQƏ həbs və azadlıqdan məhrum etmə ilə müqayisədə daha az qəsbkar təbiətlidir və xəbərdarlıqdan daha effektiv ola bilər. Ona görə də belə əməllər səlahiyyətli orqanlar üçün vacib bir vasitə hesab olunur. Bundan əlavə, mütənasiblik prinsipi və təqsislənmiş şəxslərin prosesual hüquqları (Konvensiyanın 6-cı maddəsində göstəriləni kimi) TQƏ-nin müddətləri ilə qorunur. Əksər Avropa ölkələrində bu vaxt məhdudiyətləri bir həftədən bir aya qədər dəyişir. İstanbul Konvensiyasının tərtibatçıları TQƏ-nin müddəti barədə qərar verməni tərəf dövlətlərin səlahiyyətinə buraxdılar, lakin müddətin qurbanın lazımi şəkildə qorunması üçün kifayət etməsi tələbini müəyyən etdilər. Bu qoruyucu tədbirin uzadılmasına dair hər hansı bir qərar məhkəmə tərəfindən verilməlidir.

19. E / CN.4 / 2006/61 paraqraf 35.

Bundan əlavə, qanunçuluq prinsipi qanunvericiliyin aydınlığını, müəyyənliyini və retrospektiv olmamasını ifadə edir. Bu o deməkdir ki, TQƏ səlahiyyətli orqanın fəaliyyət göstərməsi üçün aydın bir hüquqi əsas tələb edir və müstəsna səlahiyyətləri minimuma endirməlidir. Bu, eyni zamanda TQƏ-nin retrospektiv olaraq verilə bilməməsi deməkdir.

Nəhayət, lazımi prosedur və məhkəmə nəzarəti prinsipləri bir şəxsin hüquqlarını qanunların gücünə və dövlət tərəfindən tətbiq edilməsinə qarşı tarazlaşdırır. TQƏ kontekstində bu, barəsində əmr verilmiş şəxsin ona qarşı görülən tədbir, dəqiq məzmunu və müddəti barədə adətən yazılı şəkildə müvafiq bildiriş almasını tələb edir. Bu həm də o deməkdir ki, şəxs ona qarşı çıxarılan qərardan şikayət edə və məhkəmədə baxılmasını tələb edə bilər.

Bir qayda olaraq, TQƏ tətbiq olunmadan və zorakılıq törətmiş şəxs yaşayış yerindən çıxarılmadan əvvəl yerində həmin şəxsin ifadəsi alınır. Lakin zorakılıq törədən heç də həmişə iştirak etmir. Təxirəsalınmaz təhlükə qarşısında TQƏ-nin təcili verilməsi zəruri olduğu üçün TQƏ tətbiq edilmədən əvvəl şəxsin dindirilməsi hər zaman mümkün olmaya bilər. Bu kimi hallarda onun dərhal sonrakı dindirilməsi hər şeydən vacibdir.

Qeyd olunanların ümumiləşdirilməsi əsasında belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, qısa müddət və barəsində TQƏ tətbiq olunan şəxsi qurbanın müdafiəsinə xələl gətirmədən mümkün qədər tez dindirmək vəzifəsi onun prosesual hüquqlarının qorunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təcili qadağanedici əmərlərin yerinə yetirilməsi: Avropa Şurasına üzv dövlətlərdən nümunələr

Təcili qadağanedici əmərlərin tətbiqi ilə əlaqədar Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə mövcud vəziyyətə ümumi yanaşma

Avropa Şurasına üzv ölkələrdə TQƏ üçün çox sayda hüquq və qanun tətbiqetmə sistemi mövcuddur.²⁰ Polisin TQƏ tətbiq etmək üçün ən geniş imkanlara malik olması iddia edilsə də, onun bu əmərləri qurbanların istəyini nəzərə almadan yerindəcə verə bilməsi səbəbindən reallıq daha mürəkkəbdir. İsveçdə bu səlahiyyətə sahib olan prokuror, Hollandiyada isə şəhər meridir. Hər iki ölkədə qadağanedici əmr əslində polisə həvalə olunub, lakin səlahiyyətli orqan tərəfindən təsdiqlənir. İsveçdə bu, qurbanların ən azı ilk illərdə tez-tez imtina etdiyi polis bölməsində bir TQƏ üçün müraciət etməsi deməkdir. Bəzi ölkələrdə polisə şəxsi evindən çıxarmaq səlahiyyəti verilməsinə qarşı güclü etirazlar mövcuddur və hakimin və ya digər səlahiyyətli orqanın iştirak etməsi lazım olduğu düşünülür. İtaliyada qadın məhkəməyə müraciət edə bilər və təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyəti olduğu təqdirdə 24 saat ərzində qadağanedici əmri verə biləcək bir hakim təyin ediləcəkdir. İspaniyada belə bir TQƏ yoxdur, ancaq məişət zorakılığı ilə məşğul olan ixtisaslaşmış məhkəmələr çox tez toplanır və təcili hallarda bu eyni gündə baş verə bilər. Əlavə olaraq, polis vəziyyəti təxirəsalınmaz təhlükəli kimi xarakterizə edərsə, hakim dərhal belə bir əmr verir və polis təcili qoruma tələb olunarsa, əmr çıxana qədər şəxsi tutaraq həbsdə saxlamağa borcludur.²¹

20. Professor Carol Hagemann-White. "Qadının zorakılığa qarşı qorunmasına dair Rec (2002) 5 sayılı Təvsiyənin yerinə yetirilməsinin izlənməsi prosesindən əldə edilən dərslər", Avropa Şurasına təqdim olunan daxili hesabat, Fevral 2014.

21. İspaniyada həm cinayət mühakiməsi ilə əlaqədar mühafizə orderlərinin, həm də xəbərdarlıq xarakterli əmərlər üçün növbətçi hakimə müraciətdə çox sadə prosedurlar vardır.

Bir modelə digərinə nisbətən üstünlük verilməsinin müxtəlif səbəbləri vardır. İspaniyada ixtisaslaşmış məhkəmələr sistemi hakimin zorakılıq törətmiş şəxsi yaşayış yerindən kənarlaşdırmaqla yanaşı, bir sıra tədbirlər tətbiq edə bilməsi üstünlüyünü təklif edir və bu da cəzalandırılmalı olan cinayət əməllərinin olub-olmadığını müntəzəm olaraq qiymətləndirməyə şərait yaradır. Avstriyada TQƏ cinayət təqibindən tamamilə ayırıdır və üstünlüyü ondan ibarətdir ki, TQƏ törədilmiş cinayət barədə tutarlı sübutlar olmayan, lakin zorakılığın baş verə biləcəyinə yüksək ehtimal olan vəziyyətlərdə istifadə olunur.

Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə müxtəliflik səviyyəsini əks etdirmək və TQƏ-nin necə tətbiq oluna biləcəyinə nümunə olaraq bu tədqiqat üçün aşağıdakı dörd ölkə seçildi:

- ▶ **Avstriya** 1997-ci ildə Avropada TQƏ tətbiq edən ilk dövlət idi və o vaxtdan bəri bu mövzuda əhəmiyyətli təcrübə toplamışdır. Təcrübə faktlara əsasən, Avstriya 1997-ci ildən sonra boşluqları aradan qaldırmaq və qurbanların qorunmasında effektiv olmayan qaydaları təkmilləşdirmək üçün qanunlarına bir neçə dəfə dəyişiklik etmişdir;
- ▶ **Bolqarıstan** Cənub-Şərqi Avropada mühafizə orderi tətbiq edən ilk ölkə idi: müvafiq qanun 2005-ci ildə qəbul edilmiş və 2009-cu ildə parlament, hökumət və qadın hüquqları üzrə QHT-lərin zorakılıq qurbanlarına effektiv qorunma təminatını əks etdirən dəyişiklik edilmişdir;
- ▶ **Hollandiya** inzibati TQƏ və qurbanların dəstəklənməsi üzrə müddəalara, eləcə də TQƏ kontekstində zorakılıq törətmiş şəxslərə yanaşmaya görə seçilmişdir;
- ▶ **İspaniya** qadına qarşı zorakılığa gender aspektli və çox əhatəli bir şəkildə müraciət etmək üçün dəyərli bir nümunə təqdim edir, bunlar arasında yalnız hüquqi deyil, həm də sosial və iqtisadi tədbirlər də vardır. 2004-cü ildə Gender Əsaslı Zorakılığa Qarşı Hərtərəfli Qoruma Tədbirləri haqqında Üzvi Qanunun tətbiqindən bəri, İspaniya İstanbul Konvensiyası tərəfindən qadınlara qeyri-mütənasib şəkildə təsir edən problemə gender-əsaslı həll tətbiq edərək, Avropada misilsiz bir təcrübə topladı.²² İspaniya, eyni zamanda yalnız cinayətlər çərçivəsində deyil, həmçinin qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı mülki və ailə hüquqi məsələlərə baxan məhkəmələrin təcrübəsini də tanıtmışdır.

22. "Ley orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género" <http://www.mujeresenred.net/IMG/pdf/DEFINITIVA-VIOLENCIA.pdf>

Avstriya

Tarixi və hüquqi əsaslar: TQƏ ilk dəfə Avstriyada qüvvəyə minmişdir. Məişət Zorakılığı haqqında Qanun 1996-cı ildə qəbul edilmiş və 1997-ci ilin may ayında qüvvəyə minmişdir. Üç əsas tədbir müəyyən edilmişdir: 1) polis tərəfindən verilən TQƏ;²³ 2) bütün qurbanlara dərhal və proaktiv dəstək vermək üçün bütün əyalətlərdə məişət zorakılığına müdaxilə mərkəzləri; və 3) polisin qadağan əmri və ya TQƏ-dən asılı olmayaraq qurbanların onları qorumaq üçün tələb etmələri üçün mülki-hüquqi mühafizə orderləri. Məişət Zorakılığı haqqında Qanun, eyni zamanda hər bir zorakılıq qurbanının doqquz vilayətin hər birində "Müdaxilə mərkəzləri" (QHT-lər tərəfindən idarə olunan və dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən) adlanan təşəbbüskar, hərtərəfli və genişləndirilmiş dəstək almaq hüququ kimi bir sıra digər vacib qoruyucu tədbirləri müəyyən etmişdir.

Cinayət mühakimə sistemi də mühafizə orderi verə bilər, lakin bu üsul nadir hallarda istifadə olunur və qadınlara qarşı zorakılığa və məişət zorakılığına qarşı standart tədbirlərin bir hissəsini təşkil etmir. Həm də ixtisaslaşmış məhkəmələr olmadığı üçün bu tədbirlər dərhal tətbiq edilə bilməz.

Kim müraciət edə bilər: Avstriya qanunları qurbanı zorakılığın kəskin mərhələsində *rəsmi olaraq* qoruyur və bundan sonra ona əlavə müdafiənin lazım olub-olmaması barədə qərar vermək hüququ verir. Sonrakı mərhələdə yalnız qurbanın məhkəmə mühafizə orderi üçün müraciət etmək hüququ vardır ki, burada iki istisna hal mövcuddur: Birincisi, zərər çəkmiş şəxs uşağırsa (yəni 18 yaşına çatmamışdırsa), valideyn (zorakı olmayan) qoruma üçün onun adından müraciət edə bilər; İkincisi, Gənclərin Sosial Müdafiəsi İdarəsi uşaqların təhlükə qarşısında qalması halında mühafizə orderi üçün müraciət edə bilər.

TQƏ-nin müddəti: TQƏ-nin müddəti 1997-ci ildə ilk dəfə polis tərəfindən tətbiq olunduğu zaman yeddi gün idi. Sonradan 10 günə uzadıldı və 2009-cu ildən bəri mülki məhkəməyə müraciət edilərsə, mühafizə orderinin iki həftədən dörd həftəyə qədər uzadılma ehtimalı vardır.

Qurbanlar harada və necə müdafiə edilirlər? Müdafiə növləri: 2013-cü ilin sentyabr ayına qədər TQƏ yalnız yaşayış yerinə və yaxın əraziyə aid edilirdi. O vaxtdan bəri polis uşaqlara qarşı təhlükə yaranarsa, şəxsə məktəbə və ya uşaq bağçasına daxil olmağı qadağan edə bilər. Zorakılığın və ya zorakılıq təhdidinin yaşayış yerində, ictimai yerdə və ya başqa bir məkanda meydana gəlməsinin fərqi yoxdur. Polis TQƏ-ni qadın sığınacağındakı qadınları və uşaqları qorumaq

23. Təhlükəsizlik Polisi Qanununun (SPG) 38a bölməsinə əsasən.

üçün də (məsələn, zorakılıq törədən şəxs onları orada təqib edirsə) istifadə edilə bilər. Lakin belə tədbirlər qurbanla əlaqə saxlamağın ümumi qadağaları deyildir. Əksinə, qadağanedici əmri üç hissədən ibarət ola bilər:

- ▶ qurbanın evini dərhal tərk etmək üçün verilmiş əmr;
- ▶ qurbanın evinə və ya ətraf əraziyə qayıtmamaq əmri;
- ▶ uşaqlar təhlükə ilə üzlənmiş şəxslər olduqda məktəbə, uşaq bağçasına və ya başqa bir uşaq müəssisəsinə yaxınlaşmamaq barədə əmr.

“Ev” müvəqqəti yaşayış yerləri də daxil olmaqla qurbanın hadisə baş verən zaman yaşadığı yeri deməkdir. Belə ki, polis iş yerində qurbanları qoruya və ya onlarla əlaqə qurmağı qadağan edə bilməz.

Əlaqələndirilmiş siyasətlərə inteqrasiya: Avstriya polisinin qadağanedici əmrləri yalnız qurbanları məişət zorakılığından qorumaq və cinayətkarları məsuliyyətə cəlb etmək üçün qanunvericilik tədbirlərini deyil, həm də qurbanları və məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxsləri dəstəkləmək və imkanlarını genişləndirmək tədbirlərini də əhatə edən inteqrasiya olunmuş yanaşma və əlaqələndirilmiş müdaxilə sisteminin bir hissəsidir.

Əmri verən orqanlar: Təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində əmr verən orqan polisdir. İnzibati hüquq xidməti polis məmurunun qərarını 48 saat ərzində nəzərdən keçirmək məcburiyyətindədir və qanuni tələblər yerinə yetirilmədiyi təqdirdə o, əmri ləğv edə bilər.²⁴

Qanunvericilikdə neytral-gender yanaşması: Avstriya qanunvericiliyi zorakılıq təhlükəsi alıtnda olan hər bir insana xitab edərək neytral-gender yanaşmasını seçmişdir. Lakin bu, problemin gender xarakterinə əhəmiyyət verilmədiyi anlamına gəlmir. Avstriyada görülən tədbirlər və siyasətlərdə evdə zorakılığa məruz qalan qadınların çox olması faktına xüsusi diqqət yetirilir.

Kim müdafiə edilir? Müdafiə edilən şəxslər: TQƏ heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən evində və ətraf ərazidə təxirəsalınmaz təhlükə riski altında olan *hər bir insanı* qoruyur.²⁵ Qurban və zorakılıq törətmiş şəxsin qohum olmaları, birlikdə yaşamaları vacib deyil. Polis təqibə məruz qalmış şəxsləri də qorumaq üçün qadağanedici əmrlər verə bilər. Qanun eyni cinsdən olan patnyorluq və ya münasibətlərdə olan insanlara da şamil olunur. Qanun, həmçinin yaşlı insanları himayəçilərin zorakılığından, gəncləri isə yaşayış yerində həmyaşıdları tərəfindən edilən təhdidlərdən qoruyur (məsələn, birlikdə yaşayan tələbələr

24. Statistika görə, polis qərarlarının yalnız 5% -i ləğv edilir və əksəriyyəti təsdiqlənir.

25. Polis müvafiq ətraf ərazini müəyyən etməli və bunu hesabatında əks etdirməlidir. Qadağan əmrinin hansı sahə üçün qüvvədə olduğu da cinayətkara bildirilməlidir.

arasında zorakılıq). Zorakılıq qurbanı olan miqrantlar və sənədsiz olan miqrant qadınlar da evlərində qorunmaq hüququna malikdirlər. Polis qadağanedici əmrləri, eyni zamanda zorakı olmayan valideyn və ya evdə qayğı göstərə bilən başqa bir şəxs olması şərti ilə uşaqları zorakılıq riski altında olduqları təqdirdə, onları ailə evindən çıxarmaq üçün vacib bir alternativ təqdim edərək qoruyur.

Təcili qoruma tədbirləri üçün müraciət meyarları: hər hansı bir şəxsin həyatı, sağlamlığı və ya azadlığı üçün qaçılmaz təhlükəyə işarə edən faktlar. Zorakılıq hərəkətinin başa çatmış olması vacib şərt deyil – çünki qadağan əmri zorakılığın baş verməməsi üçün qoruyucu bir vasitədir. Təhlükəni qiymətləndirmək üçün polis yerində araşdırma aparmalıdır.

Xərclər: polis tərəfindən verilən qadağanedici əmr nə qurban, nə də zorakılıq törətmiş şəxs üçün heç bir xərc tələb etmir. Məhkəmə tərəfindən verilən mühafizə orderi də pulsuzdur.

Uyğunluğa nəzarət: qanun polisin qadağanedici əmrə riayət edilməsini fəal şəkildə izləməsini və zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanın evinə qayıtmadığını ilk üç gündə ən az bir dəfə yoxlamasını tələb edir.

TQƏ-nin yerinə yetirilməməsinin nəticələri: təqsirkar əmri pozarsa, hər pozuntuya görə 500 avroya qədər inzibati cərimə tətbiq olunur. Qadağa əmrinin dəfələrlə pozulması hallarında, o tutula da bilər.

Zorakılıq törətmiş şəxsin hüquqları: birgə yaşayış evinə qadağa qoyulmuş hər bir şəxsə hüquqları barədə məlumat verən məlumat vərəqəsi verilir. Vərəqədə aşağıdakılar haqqında məlumat göstərilir:

- ▶ qadağanedici əmr və girişinə icazə verilmədiyi ərazi;
- ▶ əmrin pozulması hallarında sanksiyalar;
- ▶ qalma yeri olmadığı təqdirdə müvəqqəti yaşayış yeri;
- ▶ kömək almaq üçün mənbələr;
- ▶ məhkəmənin məhkəmə qərarını verə biləcəyi bir ünvan təqdim etmə öhdəliyi və səlahiyyətli orqanlara bir ünvan vermədiyi təqdirdə hansı nəticələrə səbəb ola biləcəyi, yəni şəxsə xəbərdarlıq edilmədən də məhkəmə qərarının qüvvəyə minməsi. Bu, formal tələblərə uyğun gəlməməsi nəticəsində qorunmada arzu olunmayan boşluqların qarşısını almağa kömək edir.

Kim müraciət edə bilər: Barəsində qadağanedici əmr verilmiş şəxsin bu barədə polis qərarından inzibati məhkəməyə şikayət etmək hüququ vardır, lakin belə şikayətin verilməsinin əmrin icrasının təxirə salınmasına heç bir

təsiri yoxdur. Şikayətçi məhkəmədə qalib gəlsə, təzminat tələb edə bilər. Zərər çəkmiş şəxs bu prosedurdan heç bir tərəfi təmsil etmir və apellyasiya şikayəti vermək hüququ yoxdur.

Qurbanların dəstəklənməsi və imkanlarının genişləndirilməsi: TQƏ verildikdən sonra qurbanlara iki həftə ərzində məhkəməyə mühafizə orderi üçün müraciət etmək hüququnun olması barədə sənəd verilir. Onlara yardımın haradan alınacağı və qurbanlara dəstək təklif edən regional müdaxilə mərkəzi ilə əlaqə saxlayacaqları barədə də məlumat verilir. Polis qadınlara qarşı edilən *bütün* zorakılıq, məişət zorakılığı və təqib halları barədə regional müdaxilə mərkəzinə 24 saat ərzində xəbər verir (faks və ya elektron poçtla). Mərkəzlərdəki işçilər müxtəlif zorakılıq növləri ilə mübarizə aparmaq üçün ixtisaslaşmışlar və qurbanlarına vəziyyətlərinin bütün aspektləri ilə məşğul olmaq üçün lazımı dərəcədə dəstək verə bilərlər. Milliyyətindən, etnik mənsubiyyətindən, yaşından, cinsindən, cinsi oriyentasiyasından, qabiliyyətindən, yaşayış vəziyyətindən və ya hər hansı digər statusundan asılı olmayaraq bütün qurbanlara dəstək verilir. Qurbanlara dəstək onların zorakılıq barədə məlumat vermək və ya mühafizə orderi üçün müraciət etmək kimi qanuni addımlar atmaq istəklərindən asılı deyil. Bəzi regional müdaxilə mərkəzləri qurbanlara uzunmüddətli dəstək verir və müdaxilə mərkəzləri tərəfindən alınan bütün yardımlar pulsuzdur.

Əlaqələndirilmiş əməkdaşlıq və kompleks yanaşma: Avstriyada polis, mülki/ ailə məhkəməsi, müdaxilə mərkəzləri və Gənclərin Sosial Müdafiəsi İdarəsi arasında əməkdaşlıq yaxşı inteqrasiya olunmuşdur, halbuki cinayət mühakimə sistemi ilə əməkdaşlıq daha az inkişaf etmiş kimi görünür. Analoji müşahidələr səhiyyə sektoruna da aid edilə bilər.

Polis və ailə məhkəmələri arasında əməkdaşlıq: Polisdən TQƏ barədə ailə məhkəməsinə dərhal hesabat göndərilməsi, eyni zamanda şəxsin əlindən aldığı birgə yaşayış evinin açarının təqdim edilməsi tələb olunur. Məhkəmə mülki-hüquqi mühafizə orderlərinə dair müraciətlər barədə polisə məlumat verməli və icradan məsul olduqları üçün qərarı polisə göndərməlidir.²⁶

Polis və müdaxilə mərkəzləri arasında əməkdaşlıq: Polisdən 24 saat ərzində regional müdaxilə mərkəzinə TQƏ haqqında və izləmə ilə əlaqədar hesabat göndərmələri tələb olunur (praktikada bu, ümumiyyətlə 3-4 saat ərzində icra olunur).

26. Məhkəmə dörd həftə ərzində qoruma qərarı ilə bağlı qərar vermədikdə, hakim evin açarını şəxsə təhvil verməlidir. Bu, qərarın vaxtında verilməsi üçün xüsusi təşviq rolunu oynayır, çünki hakimlər zorakılıq törətmiş şəxsə zərər çəkmiş şəxs üçün əlyətərliyi təmin edən və beləliklə sonuncunu potensial təhlükəli vəziyyətə gətirənlər kimi baxmaq istəmərlər.

Polis və Gənclərin Sosial Müdafiəsi İdarəsi arasında əməkdaşlıq: Polis, həmçinin uşaqlar cəlb olunduqda, uşaqların qorunması üçün hüquqi məsuliyyət daşıyan orqan olan Gənclərin Sosial Müdafiəsi İdarəsinə məlumat verməlidir.

Ailə məhkəmələri ilə müdaxilə mərkəzləri arasında əməkdaşlıq: Müdaxilə mərkəzləri zərər çəkmiş şəxslərin mülki-hüquqi mühafizə orderlərinin verilməsi üçün müraciət etmələrini dəstəkləyir və tətbiqetmənin vaxtında həll edildiyindən əmin olmaq üçün ailə məhkəmələri ilə əlaqə qurur, beləliklə, qorumada heç bir boşluq yaranmır.

Bolqarıstan

Tarixi və hüquqi əsaslar: Məişət Zorakılığına Qarşı Müdafiə haqqında Qanun (LPADV) 2005-ci ilin mart ayında qəbul edilmişdir. Qanuna mülki-hüquqi mühafizə orderləri ilə bağlı müddəa da daxildir. Qanuna 2009-cu ildə edilmiş dəyişikliklərlə mühafizə orderinin pozulması cinayət əməli kimi müəyyənləşdirilmiş və mühafizə orderinin müddəti 18 aya qaldırılmışdır.²⁷ Qurbanların qorunmasını gücləndirmək üçün digər tədbirlər də tətbiq olunmuşdur. Məsələn, müdafiə hüququ olan şəxslərin dairəsinin genişləndirilməsi və qanunun icrasının sürətləndirilməsi.

Əmri verən orqanlar: Mülki-hüquqi təcili mühafizə orderi rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən verilir.

Təcili tədbirlər, tədbirin dərhal yerinə yetirilməsi: Zərər çəkmiş şəxslər məhkəməyə mühafizə orderi üçün müraciət etdikləri təqdirdə dərhal qorunma təmin edilmir. Lakin qurbanların həyatı və ya sağlamlığı üçün qaçılmaz bir təhlükə olarsa, onlar təcili tədbirlər üçün müvafiq orqanlara müraciət edə bilərlər. Belə bir vəziyyətdə rayon məhkəməsi ərizəni qəbul etdikdən sonra 24 saat ərzində təcili mühafizə orderi verəcəkdir. Polis qurbanlara TQƏ müraciətlərinin verilməsi ilə bağlı kömək etməlidir: müraciətlər polis bölməsində edilə bilər və polis onları dərhal məhkəməyə göndərməlidir. Təcili əmrlər dərhal icra edilə bilər və polis bəzi təxirəsalınmaz qaydaların yerinə yetirilməsində görə məsuliyyət daşıyır.

Kim müraciət edə bilər: Qurbanın özü, birbaşa qohumu və ya qardaşı/bacısı təcili mühafizə orderi üçün müraciət edə bilər. Polis də təcili mühafizə orderi üçün müraciət edə bilər. Polisin araşdırma aparmalı və sübut təqdim etməli olduğu polis qadağanedici əmrlərindən fərqli olaraq, mülki-hüquqi mühafizə orderləri ilə bağlı müraciət edildikdə, sübutlar zərər çəkmiş şəxs tərəfindən

27. Bolqarıstan Gender Araşdırmaları Fondu / İnsan Hüquqları Vəkilləri, 2010.

təqdim edilməlidir. Bolqarıstan qanunları həkimlərin və ya sosial xidmətlərin hesabatları da daxil olmaqla bir neçə sənədin sübut şəklində təqdim edilməsinə icazə verir. Lakin açıq şəkildə bildirilir ki, belə bir sübut olmasa da, məhkəmə yalnız qurbanın ifadəsinə əsaslanaraq mühafizə orderi çıxaracaqdır.

14 yaşınadək yetkinlik yaşına çatmayanlar və qanuni qəyyumluq altında olan əlillər üçün Sosial Yardım İdarəsi (SAD), yaxın ailə üzvü və ya qəyyum da müraciət edə bilər.

Kim müdafiə edilir: Qanun mövcud və keçmiş həyat yoldaşlarını və birlikdə yaşayan tərəf müqabillərini, ortaq bir övladı olan şəxsləri, valideynləri və övladlarını, qardaşlarını/bacılarını ikinci dərəcəli qohumlarını, qəyyum valideynləri qoruyur.²⁸ Qoruma almaq hüququ olan qurbanların dairəsi 2009-cu ildə dördüncü dərəcəyə qədər bacı-qardaşları, qurbanın tərəf müqabilinin və valideyninin tərəf müqabilinin yüksələn xətt üzrə və ya nəslini əhatə edərək genişləndirildi.

Təcili qoruma tədbirlər üçün müraciət meyarları: Müdafiə "hər hansı bir fiziki, psixi və ya cinsi zorakılıq əməli, habelə şəxsi azadlığı və ya şəxsi toxunulmazlığı zorla məhdudlaşdırmaq" kimi təyin olunan məişət zorakılığı hallarında tətbiq olunur.²⁹ Zorakılıq mühafizə orderi üçün müraciətdən əvvəl bir ay ərzində baş verməlidir. 2009-cu il islahatından bəri, yuxarıdakı tərifi emosional və iqtisadi zorakılıq da daxildir. Qanun, həmçinin məişət zorakılığına məruz qalan uşağı da qurban qismində tanıyır.

Hansı qoruma tədbirləri verilə bilər? Müdafiə və zorakılığın qarşısının alınması formaları: Məhkəmə müraciət edildikdən sonra bir neçə növ qoruma və mühafizə etmə imkanı verə bilər:

- ▶ zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanın evindən bir aydan bir ilədək müddətə çıxarılması;
- ▶ zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanın evinə və evin yaxınlığına qayıtmasının qadağan edilməsi;
- ▶ zorakılıq törətmiş şəxsə zərər çəkmiş şəxsin iş yerinə və ya qurbanın ictimai həyatının hər hansı bir yerinə getməsinə və qurbana yaxınlaşmasını qadağan etmək;
- ▶ təhlükəsiz və zorakılıq etməyən valideynin yanında qaldığından əmin olmaq üçün uşağın yaşayış yerindən müvəqqəti köçürülməsi;

28. Yenə orada.

29. Yenə orada, s. 4.

- ▶ zorakılıq törətmiş şəxsə zorakılığı davam etməkdən çəkinməsinin əmr edilməsi;
- ▶ ona xüsusi proqramlarda iştirak etməsinin əmr edilməsi;
- ▶ zərər çəkmiş şəxsə dəstək xidmətlərinə müraciət etməyin tövsiyə olunması.

Mühafizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi: Qanun müdafiənin dərhal təminatı üçün mühafizə tədbirlərinin polis tərəfindən dərhal tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. Polis zorakılıq törətmiş şəxsi evdən çıxarmalı və məhkəmənin verdiyi digər qoruyucu tədbirlərə riayət etməsini təmin etməlidir. Polis insanların əmrə tabe olmasına nəzarətə görə cavabdehlik daşıyır.

Müdafiə müddətinin uzunluğu: Təcili qoruma əməllərinin müddəti bir aydan bir il yarımına (18 ay) qədər uzadıla bilər.

Mühafizə orderinin yerinə yetirilməməsi nə ilə nəticələnə bilər: Mühafizə orderinin pozulması cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə səbəb olur.

Təcili mühafizə orderlərindən kim şikayət edə bilər: Həm zorakılıq törətmiş şəxs, həm də zərər çəkmiş şəxs şikayət verə bilər.

Xərclər: Hər hansı bir mühafizə orderi pulsuz tətbiq edilə bilər, lakin işin nəticəsindən asılı olaraq xərcləri ya zərər çəkmiş, ya da zorakılıq törətmiş şəxs öz üzərinə götürür. Müraciətin məhkəmə tərəfindən rədd edilməsi halında, zərər çəkmiş şəxs xərcləri öz üzərinə götürməlidir.

Zərər çəkmiş şəxslərə göstərilən dəstək və imkanlarının genişləndirilməsi: Bolqarıstan qanunlarına əsasən, dövlət zərər çəkmiş şəxsləri dəstəkləmək məsuliyyətini daşıyır. Lakin qanun ilk qəbul olunarkən bunun üçün ehtiyatlar çatışmırdı. 2009-cu ildə edilən dəyişikliklər zərər çəkmiş şəxslərə yardımın maliyyələşdirilməsi üçün Ədliyyə Nazirliyində ayrıca büdcə xəttini nəzərdə tutmuşdur. Qanun qurbanlara dəstək verən və zorakılığın qarşısının alınması istiqamətində fəaliyyət göstərən QHT-lərin maliyyələşdirilməsini də nəzərdə tutur. Lakin QHT-lər üçün mövcud maliyyə səviyyəsi qeyri-kafi hesab olunur.

Əlaqələndirilmiş siyasətlərə inteqrasiya: Bolqarıstan mühafizə orderləri məişət zorakılığının qarşısını almaq üçün geniş müdaxilə sisteminin bir hissəsidir. 2006-cı ildən bəri, həyata keçirilməsi üçün büdcə də daxil olmaqla, Məişət Zorakılığının qarşısının alınması və zərər çəkmiş şəxslərin müdafiəsi üzrə Milli Proqramın qəbul edilməsi kimi bir sıra siyasət və tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlərə daxildir: 24 saatlıq milli qaynar xəttin yaradılması; polis üçün təlimatların hazırlanması; zorakılıq qurbanı olan qadınlar və onların uşaqları

üçün sığınacaqların yaradılması və s.³⁰ Bununla yanaşı, QHT-lər öz hesabatlarında xidmətin göstərilməsi və zərər çəkmiş şəxslərə aid effektiv vasitələrin təmin edilməsi ilə bağlı daha çox irəliləyiş ola biləcəyini bildirirlər.³¹

Hollandiya

Tarixi və hüququ əsaslar: Hollandiyada qadın sığınacaqlarının yaradılması 1970-ci ildən başlayaraq qadınlara və uşaqlarına qarşı zorakılığın qarşısını almaqla əlaqədar olaraq uzun bir tarixə sahibdir. Hollandiyada TQƏ 2009-cu ilin yanvarında inzibati hüquq əsasında (*Wet Tijdelijk Huisverbod*) təqdim edilmişdir. Mülki-hüquqi mühafizə orderləri ondan əvvəl mövcud idi, lakin bunlar dərhal qorunmanı təmin etmirdi. Hazırkı mövcud müddəalar isə birlikdə yaşadığı tərəf müqabili üçün təxirəsalınmaz təhlükə yaradan bir şəxsi evdən kənarlaşdırmağa imkan verir.

Bundan əlavə, Hollandiya qanunları cinayət mühakimə icraatında da TQƏ-nin tətbiqini təmin edir. Belə əməllər, adətən məişət zorakılığı qurbanlarını qorumaq üçün məhkəmədən əvvəlki mərhələdə istifadə olunur və hökmün çıxarılması mərhələsində də mövcud olur. Bu nümunə yalnız inzibati TQƏ-yə aiddir.

Neytral-gender yanaşması: Hollandiya qanunvericiliyi neytral-gender yanaşması tətbiq edir. Bu o deməkdir ki, qanun həm qadınlara, həm də kişilərə şamil edilir.

Əmri verən orqanlar: Hollandiya TQƏ bələdiyyə başçısının təmsil etdiyi bələdiyyə tərəfindən rəsmi olaraq verilən bir inzibati tədbirdir. Təcrübədə bələdiyyə sədri qərar və tətbiqetməni polisə həvalə edə bilər ki, bu da Hollandiya bələdiyyələrinin üçdə ikisinə şamil edilir.³²

TQƏ-nin təcili tətbiqi: Risk qiymətləndirildikdən dərhal sonra TQƏ verilə bilər.

TQƏ-nin əhatə etdiyi şəxslər: TQƏ eyni ailədə yaşayan şəxsləri (həyat yoldaşı, valideyn, uşaq və s.) qoruyur, lakin zorakılıq törədən şəxs orada yaşamadığı halda, evdəki insanlar qorunmur. Ona görə də TQƏ qurbanı evində təqib edən keçmiş həyat yoldaşlarına və ya başqa şəxslərə qarşı müdafiəni təmin etmir.

TQƏ üçün müraciət meyarları: Hollandiyada TQƏ ciddi və qaçılmaz risk hallarında tətbiq olunur. TQƏ tətbiq olunmadan əvvəl riskin qiymətləndirilməsi qanuni olaraq tələb olunur. Bu təcrübəli və ixtisaslaşmış polis məmuru tərəfindən

30. Yenə orada, s. 4.

31. Yenə orada, s. 8.

32. Kelli və başqaları (2011).

xüsusi olaraq hazırlanmış standart risk qiymətləndirməsi vasitəsilə edilir. Burada zorakılığın baş vermə xronologiyası tələb olunmur və əvvəllər heç bir zorakılıq olmadığı təqdirdə TQƏ verilə bilər. Çünki TQƏ-nin məqsədi ilk növbədə zorakılığın baş verməsinin qarşısını almaqdır.

Müdafiə növləri: TQƏ zorakılıq törətmiş şəxsin birgə yaşayış yerindən kənarlaşdırılmasını təmin edir və TQƏ müddətində onun ora qayıtmasını qadağan edir. Zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanla (və ya qurbanlarla) əlaqə saxlamaması üçün ümumi bir qadağa da mövcuddur.

TQƏ-nin müddəti: Hollandiyada TQƏ-nin minimal müddəti 10 gündür. Səkkiz gündən sonra daha çox qorunma təmin etmək məqsədilə qadağanedici əmrin uzadılmasına ehtiyac olub-olmadığına qərar vermək üçün standart bir qiymətləndirmə aparılır. Əgər əlavə müdafiəyə ehtiyac olarsa, inzibati TQƏ daha 18 gün müddətinə uzadıla bilər. TQƏ-nin müddətinin uzadılmasından sonra zərər çəkmiş şəxs müdafiəyə ehtiyac duyarsa, mülki mühafizə orderi üçün müraciət edə bilər. Belə ki, TQƏ bitdikdən dərhal sonra (28 gün) qorunmanın uzadılmasını və müdafiədə boşluqların meydana gəlməsini təmin edən qanuni bir tənzimləmə mövcud deyildir.

Əmrin yerinə yetirilməməsi nə ilə nəticələnə bilər: TQƏ-nin pozulması cinayət əməli sayılır və bu barədə məlumat veriləcəkdir.

TQƏ üçün kim müraciət edə bilər: TQƏ polis/bələdiyyə başçısı tərəfindən 10 gün müddətində verilir və eyni orqan tərəfindən 28 günə qədər uzadıla bilər. Bunun üçün zərər çəkmiş şəxsin istəyi və ya razılığı tələb olunmur. TQƏ-dən sonra zərər çəkmiş şəxs mülki mühafizə orderi üçün müraciət edə bilər.

Zorakılıq törətmiş şəxsin hüquqları: Yaşayış yerindən kənarlaşdırılan şəxsin ifadəsi 10 gündən 28 günədək TQƏ verilmədən əvvəl alınır. Bu şəxsin apellyasiya şikayəti vermək hüququ da vardır. Zərər çəkmiş şəxsin isə TQƏ-yə qarşı apellyasiya şikayəti vermək hüququ yoxdur.

Zərər çəkmiş şəxslərin hüquqları: Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Hollandiyada TQƏ bələdiyyə başçısı və ya polis tərəfindən bələdiyyə başçısının adından görülən inzibati tədbirdir. Bunun üçün zərər çəkmiş şəxsin istəyi və ya razılığı tələb olunmur. Lakin TQƏ 10 gündən 28 günədək uzadılmadan əvvəl onun fikri dinlənilməlidir.

Xərclər: Qurban və ya zorakılıq törətmiş şəxs üçün TQƏ-yə dair heç bir xərc tələb edilmir. Lakin zərər çəkmiş şəxs mülki mühafizə orderi üçün müraciət etmək qərarına gəlsə, məhkəmə məsrəfləri ödəməlidir. Gəliri az olan zərər çəkmiş şəxslər xərcləri ödəmək məqsədilə hüquqi yardım üçün müraciət edə bilərlər.

Zərər çəkmiş şəxslərə göstərilən dəstək və imkanların genişləndirilməsi:

Zərər çəkmiş şəxslərə lazımı dəstəyi təmin edilməsi Hollandiya TQƏ-nin bir hissəsi hesab olunur və qanun 24 saat ərzində yardımın verilməsini tələb edir. Hollandiyanın bütün bölgələrində yerli dəstək və məsləhət mərkəzləri (*Steunpunthuiselijkgeweld*) yaradılmışdır. Mərkəzlər TQƏ verildikdən dərhal sonra polis tərəfindən məlumatlandırılır. Bu mərkəzlər yalnız qurbanlara dəstək vermir, eyni zamanda "sistemli yanaşma" əsasında evdəki digər şəxslər və zorakılıq törətmiş şəxslə əlaqəli olaraq müdaxilə də edə bilər.³³

Bu sahədə təyin olunmuş menecer dəstək tədbirlərini əlaqələndirir və eyni zamanda vəziyyətin qiymətləndirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır, bələdiyyə başçısına və ya polisə TQƏ-nin ilk 10 gündən sonra uzadılıb-uzadılmayacağına dair qərar verməsi üzrə məsləhətlər verir. Qurbanlara və zorakılıq törətmiş şəxslərə təklif olunan dəstək prinsipcə könüllüdür. Lakin, məsələn, cinayətkar problemi həll etməkdən imtina edərsə, bu davamlı bir risk əlaməti olaraq qəbul edilə bilər və həmçinin qadağan əmrinin uzadılmasına səbəb ola bilər.

Əlaqələndirilmiş siyasətlərə inteqrasiya: Hollandiyada TQƏ qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısını almaq üçün daha geniş tədbirlərin (mülki və cinayət-hüquqi tədbirlər, qadın sığınacaqları, sosial və səhiyyə tədbirləri və s.) bir hissəsidir. Yerli qadın sığınacaqları və məsləhət mərkəzləri də əlaqələndirilmiş işin koordinasiyası ilə məşğuldur.

İspaniya

Tarixi və hüquqi əsaslar: Gender əsaslı zorakılığa qarşı hərtərəfli qoruma tədbirləri haqqında 1/2004 Üzvi Qanun (OL 1/2004) 2004-cü ildə İspaniya Parlamenti tərəfindən yekdilliklə qəbul edilmişdir.³⁴ Əvvəllər 2003-cü ildə mühafizə orderləri haqqında bir qanun təsdiqlənmişdir və daha sonra Üzvi Qanunla dəyişikliklər edilmişdir.

Gender əsaslı hüquqi yanaşma: 2004-cü il Üzvi Qanunu zorakılıq qurbanı olmuş qadınların qorunması və dəstəklənməsi üçün hüquqi, təşkilati, sosial dəstək, səhiyyə, eləcə də təhsil, iqtisadi və maarifləndirmə tədbirlərini əhatə edən hərtərəfli tənzimləmə təmin edir. Üzvi Qanunun 1-ci maddəsində gender əsaslı zorakılıq "qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin və qadınlarla kişilər arasındakı idarəetmə münasibətlərindəki bərabərsizliyin ifadəsi olaraq, həyat yoldaşları

33. Kelli və başqaları (2011).

34. Ley orgánica de medidas de protección integral contra la violencia de género <http://www.mujeresenred.net/IMG/pdf/DEFINITIVA-VIOLENCIA.pdf>

və ya keçmiş həyat yoldaşları və ya birlikdə yaşamasından asılı olmayaraq oxşar əlaqələrə sahib olduqları şəxslərlə münasibətlərdə törədilən zorakılıq” kimi müəyyənləşdirilmişdir. Bu qanun təcili yardım xidmətləri göstərmək üçün İspaniyanın bütün bölgələrində yaradılan gender əsaslı zorakılıq məhkəmələrinin də fəaliyyətini tənzimləyir.

Təcili qoruma tədbirləri: 2004-cü il tarixli Üzvi Qanun səlahiyyətli şəxslərə zərər çəkmiş şəxsləri qorumaq və dəstəkləmək üçün müxtəlif tədbirlər tətbiq etməyə imkan verir və ixtisaslaşmış məhkəmələrin hakimlərinə, mühafizə orderləri və TQƏ də daxil olmaqla, cinayət, mülki və sosial xarakterli inteqrasiya edilmiş müdafiə tədbirləri vermək imkanı verir. Əgər cinayət törədilibsə, cinayət işi də başlanır.

TQƏ-nin təcili tətbiqi: Qanuna əsasən, TQƏ dərhal və hadisə barədə məlumat verildikdən sonra 72 saatdan gec olmayaraq verilməlidir. İspaniyada gender əsaslı zorakılığa qarşı məhkəmə sistemi təcili tədbirlər görə bilmək üçün fasiləsiz fəaliyyət göstərir. Madriddə gender əsaslı iki zorakılıq məhkəməsi 24 saat fəaliyyət göstərir. Lakin bunun ölkənin bütün bölgələrinə aid olduğu tam aydın deyil.³⁵ İspan polisi gender əsaslı zorakılığa qarşı sərt və zorakılığa heç bir halda dözülməyərək cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməz olduğuna əsaslanan siyasət hazırlamışdır və qurban üçün təhlükə yarandıqda, təcili tədbir görülməyə qədər polis qanun pozucularını həbs edir. Lakin həbs üçün sərt meyarlara cavab vermək həmişə açıq bir məsələ hesab edilmir.

Əmri verən orqanlar: Təcili qadağa əmrləri gender əsaslı zorakılığa qarşı iş aparan xüsusi məhkəmələr tərəfindən verilir.

Kim müdafiə edilir: İspaniya qanunları qadınları ər-arvadın və ya keçmiş həyat yoldaşlarının, ya da birlikdə yaşamasından asılı olmayaraq oxşar münasibətləri olan kişilərin zorakılığından qoruyur.

Təcili qoruma tədbirlər üçün müraciət meyarları: Yaşamaq hüququ, fiziki, cinsi və ya mənəvi toxunulmazlıq üçün obyektiv bir risk varsa, ehtiyat və müvəqqəti qoruma tədbirləri tətbiq edilə bilər. Psixoloji zorakılıq, kiçik təhdid və məcburetmə də bu mövzuya daxildir.

Zərər çəkmiş şəxslər necə müdafiə olunurlar? Hansı qoruyucu tədbirlər tətbiq edilə bilər? Məhkəmələr, adətən vəziyyətə və zərər çəkmiş şəxsin tələbatlarına görə, fərqli tədbirlər təyin edə bilər. Məsələn, zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanla əlaqə qurmasını qadağan edə bilər, evdən çıxmasını əmr edə

35. Kelly və başqaları (2011).

və evə yenidən daxil olmasını qadağan edə bilər. Həmçinin zərər çəkmiş şəxsə onun uşaqlarına ilkin qəyyumluq etmək hüququ verə bilər. Çünki İspaniyada məişət zorakılığına məruz qalan uşaqların özlərinin də zorakılıq riski altında olduqları qəbul edilir. Alimentin ödənilməsi kimi uşaqların rifahını təmin etmək üçün digər müvəqqəti tədbirlər də həyata keçirilə bilər.

Zərər çəkmiş şəxslər nə qədər vaxt müddətinə qoruna bilərlər: Hakimin mülahizəsinə əsasən son məhkəmə qərarı qəbul edilənədək müvəqqəti qoruyucu tədbirlər görülür. İlk tədbirlər, bir qayda olaraq 30 gün müddətində təmin edilir. Bundan sonra isə qoruma müddəti qurbanın istəyinə əsasən uzadıla bilər.

TQƏ üçün kim müraciət edə bilər: Qoruyucu tədbirlər üçün standart müraciət formaları İspaniyada geniş yayılmışdır. Lakin təkcə qurban deyil, həmçinin ailə üzvləri də müraciət edə bilər. Bundan əlavə, zorakılıq hadisəsi haqqında məlumat alan özəl və ya dövlət sosial xidmət təşkilatları qoruyucu tədbirlərin tətbiqi üçün polisə və ya məhkəmə sistemində məlumat verməlidirlər. Müraciət forması yalnız polis və ya məhkəmə deyil, həm də zərər çəkmiş şəxslərə dəstək verən təşkilatlar və ya dövlət qurumları vasitəsilə təqdim edilə bilər.

Zərər çəkmiş şəxslərin hüquqları: Zərər çəkmiş şəxs təcili qoruma əmri üçün müraciət edə bilər, lakin onun iradəsi məhkəməni buna məcbur etmir. Hər bir halda qurban məhkəmədə dinləniləcəkdir.

Xərclər: TQƏ verildikdə və ya uzadıldıqda nə qurbanlar, nə də qanun pozucuları üçün heç bir ödəniş tələb edilmir.

İcra: Polis əməkdaşları onlar üçün xüsusi hazırlanmış qiymətləndirmə vasitəsindən istifadə etməlidirlər. Bu vasitə müəyyən bir vəziyyətdə tətbiq etməli olduqları tədbirlər baxımından onların işinə rəhbərlik edir. Buna baxmayaraq, TQƏ haqqında qərar polis tərəfindən deyil, qəndər əsaslı zorakılığa qarşı iş aparan xüsusi məhkəmə tərəfindən qəbul edilir.

Əmrin yerinə yetirilməməsi nə ilə nəticələnə bilər: Əmrin pozulması avtomatik olaraq cinayət əməli hesab edilir. Qanun pozucularının elektron monitorinqi izləmənin təmin edilməsi üçün bir vasitədir və bu tədbir mütəmadi olaraq onlar tərəfindən qadağanedici əmrlər pozulduqda istifadə olunur.

Zorakılıq törətmiş şəxsin hüquqları: Zorakılıq törətmiş şəxsin apellyasiya şikayəti vermək və ifadə vermək hüququ vardır.

Qurbanların dəstəklənməsi və imkanlarının genişləndirilməsi: İspan sistemi zorakılığa məruz qalan bütün qadınlara və onların uşaqlarına psixososial və

hüquqi dəstək təmin edir. Zərər çəkmiş şəxsə ədalət mühakiməsi sistemində məlumat vermək şərti ilə kömək proaktiv olaraq təklif olunur. Bu dəstək hərtərəfli xarakter daşıyır və zərər çəkmiş şəxslər yaşayış yeri ilə təmin olunmaqla yanaşı maddi yardım da ala bilirlər. Zorakılıq qurbanı olan qadınları işə götürən şirkətlər onlara qarşı güzəştli vergilər tətbiq edir.

Əlaqələndirilmiş qurumlar: İspan sistemi əlaqəli bütün qurumların əməkdaşlığını nəzərdə tutur. Dövlət qurumları ilə əməkdaşlıq QHT-lər tərəfindən də dəstəklənir. TQƏ verildiyi zaman əməkdaşlığı təmin etmək üçün, həmçinin xüsusi koordinasiya tədbirləri təyin edilmişdir (*Punto de coordinación de órdenes de protección*).

Nəticə

Müasir dövlət konsepsiyasının əsas ideyası vətəndaşlarını (və digər) təhlükələrə qarşı dərhal qoruması vəzifəsindən ibarətdir. Bu vəzifə müasir hüquq doktrinasında və beynəlxalq hüquqda inkişaf etmiş və bir çox müasir konstitusiyalarda öz əksini tapmışdır. Son inkişaf nailiyyətlərindən bəziləri qadınların üzləşdiyi xüsusi zorakılığı və bu zorakılığın genişliyini qəbul etmək də daxil olmaqla, gender əsaslı vasitələrin tətbiqi vəzifəsinin tanınmasını əhatə edir.

İstanbul Konvensiyası belə vasitələrdən biridir. Konvensiya qadınları hər cür zorakılıqdan qorumaq və zorakılıq artıq baş vermişsə, dərhal dayandırılmasını təmin etmək, hətta daha da şiddətlənməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır. Xüsusi hallarda zorakılığa effektiv şəkildə son qoymaq üçün səlahiyyətli orqanların qurbanları qoruması təcili və adekvat tədbirlər görmədən mümkün olmur. TQƏ haqqında İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsi iştirakçı dövlətlərdən bu cür tədbirlərin görülməsini və həyata keçirilməsini tələb edir, lakin hansı üsullardan istifadə edəcəklərinə dair qərar verməyi dövlətlərin mülahizəsinə buraxır.

Dövlətlərin Nazirlər Komitəsinin Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair üzv dövlətlərə (2014) Rec Tövsiyəsinə (2002) 5 uyğun gəlməsinə dair monitorinqin 4-cü turunun nəticələri qorumanın gecikmədən təmin edildiyi və gecikməyə imkan yaratmamaq üçün lazımi tədbirlərin görülməsini vacib hesab etmişdir. Təhlükə yaranmayana qədər lazımi səy göstərilməsi öhdəliyi cinayət təqibi üçün zəruri bir şərt kimi qəbul edilmişdir.³⁶

Avropa Şurasına üzv dövlətlərin hüquq sistemləri polis, prokuror, yerli hakimiyyət orqanları və məhkəmələrin müvafiq səlahiyyətlərinin tənzimlənməsində xeyli fərqlənir. İstanbul Konvensiyasının 52-ci maddəsini həyata keçirmək üçün seçilmiş müxtəlif prosedurların hamısı səlahiyyətli orqanların çox qısa bir müddətdə reaksiya verə bilməsi və polisin tədbir görülməyə qədər qorumada hər hansı bir boşluq olmadan daha çox zorakılığın qarşısını almaq gücünə sahib olması halında effektiv ola bilər.

36. Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair Rec (2002) 5 Tövsiyəsinin tətbiqinin monitorinqinin 4-cü turunun nəticələrinin analitik tədqiqi (2014), s. 48. <https://rm.coe.int/16805915e9>.

TQƏ-nin spesifik bir üstünlüyü tutulma və həbs kimi qurbanlara qarşı alternativ müdafiə vasitələrindən daha çox tətbiq edildikləri şəxslərin hüquq və azadlıqlarını daha az məhdudlaşdırmasıdır. 52-ci maddədə zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin təhlükəsizliyinə üstünlük verilməli olduğu açıq şəkildə bildirilsə də, TQƏ zorakılıq törətmiş şəxsin hüquqlarına müvəqqəti də olsa təsir göstərə biləcəyi üçün bu tədbir onların hüquqlarını da kifayət qədər qoruyur.

TQƏ İstanbul Konvensiyasının tələb etdiyi kimi, qurbanları məişət zorakılığından qorumaq üçün müdaxilələrin anlaşılmasında 'paradiqma dəyişikliyi' (yanaşmada və ya ehtimallarda əsas dəyişiklik) tələb edən qoruyucu tədbirlərdəndir. Zərər çəkmiş şəxslərdən zorakılıqdan qorunmaq üçün bir yer axtarmalarını istəmək əvəzinə, bu yükü qurbanın və ya risk altında olan şəxsin yaşayış yerindən çıxmağı və onunla əlaqə saxlamamağı əmr olunan qanun pozucusunun üzərinə qoyur. TQƏ əlavə bir qoruma tədbiridir və bu, cinayətkarı tutma və ya həbsdə saxlama, cinayət işinə başlama və ya cinayət təqibi kimi səlahiyyətli orqanlar üçün mövcud olan digər müdaxilə vasitələrini əvəz etmək demək deyildir. Belə bir tədbir həm də məişət zorakılığı və qadınlara qarşı zorakılıq qurbanları üçün sığınacaqların mövcudluğunu və maliyyələşdirilməsini təmin edir. Bununla yanaşı, mövcud olan digər tədbirlərin çoxunun qərar verilməsi uzun müddət ala biləcəyi üçün TQƏ-nin səlahiyyətli şəxslər tərəfindən tətbiqi operativliyin təminatına xidmət edir. Ona görə də təcili tədbirlərin səmərəli olması üçün "təxirəsalınmaz vəziyyəti" əsaslandıran bütün hallar və bunların necə qiymətləndirildiyi diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir. Bundan əlavə, qadağanedici əmrlər yalnız düzgün icra edildiyi və pozuntulara sanksiya tətbiq edildiyi təqdirdə səmərəli olur. Zorakılıq törətmiş şəxsin əslində məsafəsini saxlamasını təmin etmək çox vacibdir. Əməl edilməyən bir TQƏ vermək qurbanın təhlükə səviyyəsini azaltmaq əvəzinə artırma bilər.

Təcili qadağanedici əmərlərin yerinə yetirilməsi üçün yoxlama siyahısı

Qurbanlara və məişət zorakılığı riski altında olan şəxslərə səmərəli müdafiəni təmin etmək, eyni zamanda barəsində TQƏ verilmiş şəxslərin hüquqlarını qorumaq üçün bir sıra elementlərə lazımi dərəcədə diqqət yetirmək vacibdir. Aşağıdakı yoxlama siyahısı TQƏ-nin tənziqlənməsində və tətbiqində faydalı ola bilər.

Təcili Qadağanedici Əmərlər aşağıdakı formada tərtib edilərək tənziqlənir:

- Səlahiyyətli orqanlara (polis və ya digər) zorakılıq və ya onun qaçılmazlığı barədə məlumat verildiyi anda zərər çəkmiş və məişət zorakılığı riski altında olan şəxsləri qorumaq üçün tədbirlər görməyə icazə verir;
- Zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsə zorakılıq törətmiş şəxsin yaratdığı risklərin və təhlükələrin hərtərəfli qiymətləndirilməsindən sonra verilir;
- Zorakılıq törətmiş şəxsin qurbanın yaşayış yerinə daxil olmasını və zəruri hallarda onunla əlaqə saxlamasını qadağan edir;
- Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslər tədbir görmədən də verilə bilər (*ex officio*);
- TQƏ-nin təsdiqlənməsi tələb olunursa, o, verildikdən sonra qısa müddət ərzində əldə edilə bilər;
- Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxs üçün ödənişsizdir;
- TQƏ-nin müddəti zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxs üçün təhlükəsiz bir vəziyyət yaratmaq üçün kifayət etməlidir;
- Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxsi yaşayış yerində, eləcə də ictimai yerlərdə və iş yerində (müvəqqəti yaşayış yeri olsa da və zorakılıq törətmiş şəxs yerin sahibi olsa belə) qoruyur;
- Zərər çəkmiş şəxsin uşaqlarını məktəbdə və/və ya uşaq müəssisələrində olarkən qoruyur;

- ❑ Zərər çəkmiş və risk altında olan şəxsləri xüsusi bir səbəblərə görə ayrı-seçkilik etmədən qoruyur:
 - o sənədsiz miqrantlar (yəni qurbanın TQƏ əldə etmək üçün hazırda ölkədə hüquqi əsaslarla yaşamasını sübut etməsi tələb olunmur);
 - o müvafiq yaşayış yeri ilə əlaqəli əmlak vəziyyətinin olması (bu TQƏ əldə etmək üçün lazımı tələb kimi qəbul olunmamalıdır);
- ❑ Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsində göstərilədiyi kimi müdafiə hüquqlarına və ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna xələl gətirmir;
- ❑ Barəsində TQƏ tətbiq olunan şəxsin səlahiyyətli orqanlar qarşısında TQƏ-yə etiraz etmək hüququ vardır (təxirə salınma təsiri olmadan) və apellyasiya şikayətinin təmin olunması halında onun üçün müvafiq qanuni vasitələr mövcuddur;
- ❑ TQƏ-nin verildiyi şəxsin zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslə fiziki məsafəni saxlamasını təmin etmək üçün müvafiq monitoring tədbirləri (məsələn, elektron izləmə) mövcuddur;
- ❑ TQƏ-nin yerinə yetirilmədiyi təqdirdə müvafiq sanksiya tətbiq edilir;
- ❑ Zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxs üçün ardıcıl qorunma tədbirləri mövcuddur (məsələn, məhkəmə mühafizə orderi) ki, bu tədbirlər TQƏ-nin qüvvədən düşməsindən dərhal sonra tətbiq oluna bilər və beləliklə qorunmada boşluq yaranma hallarının qarşısı alınar;
- ❑ TQƏ qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığına məruz qalanlara qarşı hərtərəfli müdafiə və dəstək tədbirlərinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir.

Avropa Şurasının əsas mənbələri

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyası (İstanbul Konvensiyası, CETS № 210, 2011)

Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə Qadınların zorakılığa qarşı qorunmasına dair Rec (2002) 5 Təvsiyəsi

Təvsiyə Rec (2002) 5 (2014) tətbiqinin monitorinqinin 4-cü turunun nəticələrinin analitik tədqiqi

Təvsiyə Rec (2002) 5 (2010) icrasına dair üçüncü monitorinq turunun nəticələrinin analitik tədqiqi

İstanbul Konvensiyasına dair sənədlər toplusu

Məlumat toplanmasının və araşdırılmasının təmin edilməsi: İstanbul Konvensiyasının 11-ci maddəsi (2016)

Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması: İstanbul Konvensiyasının 12-ci maddəsi (2014)

Qadınlara qarşı zorakılıq barədə məlumatlılığın artırılması: İstanbul Konvensiyasının 13-cü maddəsi (2014)

Məişət və cinsi zorakılıq tətbiq edən şəxsə qarşı proqramlar: İstanbul Konvensiyasının 16-cı maddəsi (2014)

Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınmasında özəl sektorun və kütləvi informasiya vasitələrinin iştirakının təşviqi: İstanbul Konvensiyasının 17-ci maddəsi (2015)

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

Akoensi T. və başqaları (2012), *Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Cild 57 (10), s. 1206-25.

Beech və başqaları (1998), *An evaluation of the prison sex offender treatment programme*. STEP komandası tərəfindən London Daxili İşlər Nazirliyinə verilmiş hesabat.

Bolqarıstan Gender Araşdırmalar Fondu/İnsan Hüquqları Vəkilləri (2010), *ackground Information submitted to the Ninth Session of the Working Group on the Universal Periodic Review of the United Nations Human Rights Council*, 01-12 Noyabr 2010, Sofiya/Minneapolis.

Bunx, Şarlotta / Reyli, Niamh (1994), *Demanding Accountability. The Global Campaign and Vienna Tribunal for Women's Rights*, Nyu York.

Bolqarıstan Gender Araşdırmalar Fondu/İnsan Hüquqları Vəkilləri (2008), *Implementation of the Bulgarian Law on Protection against Domestic Violence*, Sofya/Minneapolis.

Kelly, Liz/Hagemann-White, Carol/Meysen, Thomas/Römkens, Renée (2011), *Realising Rights. Case studies on state responses to violence against women and children in Europe*, Avropa Komissiyasının DAFNA Layihəsi, London.

Logar, Roza (2008), *Good Practices and Challenges in Legislation on Violence against Women, paper presented at the UN Expert Group Meeting on good practices in legislation on violence against women*, 26-28 May 2008, Nyu York.

POEMS layihəsi: 27 Avropa Üzv Dövlətində Mühafizə Orderləri. <http://poems-project.com/>

Röseman, Ute (1989), *Untersuchung zur Übertragbarkeit des Amerikanischen Modells DAIP; Intervention gegen Gewalt in der Familie*, Forschungsprojekt des BuMiJFFG, Selbstverlag, Gladbeck, Almaniya.

Shepard, Melanie F./Pence, Ellen L. (Eds) (1999), *Coordinating Community Response to Domestic Violence – Lessons from Duluth and Beyond*, Souzand Oaks/London/Nyu Dehli.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (1993), *Vyana Bəyannaməsi*, BMT Sənədi A/CONF.157/DC/1/Add.1.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının CEDAW Komitəsi (1992), *Ümumi Təvsiyələr No. 19 Qadınlara qarşı zorakılığa dair*, Qadına Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğvi Komitəsi (CEDAW) 11-ci iclas, 1992, Nyu York.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının CEDAW Komitəsi (2007a), CEDAW qərarları 05/2005 Şahide G. / Avstriya, 39-cu iclas, 23 İyul-10 Avqust 2007.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının CEDAW Komitəsi (2007b), CEDAW qərarları No. 06/2005 Fatma Y. Avstriya, 39-cu iclas, 23 İyul-10 Avqust 2007.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı / İnsan Hüquqları Şurası (2013), *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, Rəşidə Mancu A/HRC/23/49.

WAVE (2012), *Reality Check on Data Collection and European Services for Women and Children Survivors of Violence: A Right for Protection and Support?*, WAVE-idarəsi/ Avstriya Qadın Sığınacaq Şəbəkəsi, Vyana.

Maddə 52 – Təcili qadağanedici əmrlər

Tərəflər səlahiyyətli orqanların təxirəsalınmaz təhlükə vəziyyətlərində məişət zorakılığı törətmiş şəxsə zərər çəkmiş və ya riskə məruz qalmış şəxsin yaşayış yerini kifayət qədər zaman müddətinə tərk etmək və cinayət əməlini törətmiş şəxsə zərər çəkmiş və ya təhlükəyə məruz qalmış yaşayış yerinə daxil olmağı və ya onunla əlaqə saxlamağı qadağan etmək əmrləri vermək səlahiyyətinə malik olmasını təmin etmək üçün zəruri qanunvericilik tədbirləri və ya digər tədbirlər görürlər. Bu maddəyə əsasən görülən tədbirlərdə riskə məruz qalmış zərər çəkmiş və ya risk altında olan şəxslərin təhlükəsizliyinə üstünlük verilməlidir.

AZE

Avropa Şurası qitənin insan hüquqlarını müdafiə edən aparıcı təşkilatıdır. Avropa İttifaqına üzv olan bütün dövlətlər daxil olmaqla, təşkilat 47 üzv dövlətdən ibarətdir. Avropa Şurasının bütün üzv dövlətləri insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyini qorumağı nəzərdə tutan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalamışdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyanın üzv dövlətlərdə tətbiq edilməsinə nəzarət edir.

www.coe.int

Avropa İttifaqının üzv dövlətləri bilik və bacarıqlarını, resurslarını və müqəddaratlarını bir araya gətirməyə qərar veriblər. Mədəni müxtəlifliyi, tolerantlığı və fərdi azadlıqları qoruyaraq birlikdə sabitlik zonasına, demokratiyaya və dayanıqlı inkişafa nail olublar. Avropa İttifaqı öz sərhədlərindən kənarında yerləşən digər ölkə və xalqlarla öz nailiyyətlərini və dəyərlərini bölüşməyə qərarlıdır.

<http://europa.eu>

Tərcümə Avropa İttifaqı tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu tərcümə Avropa İttifaqının və Avropa Şurasının birgə maliyyələşdirdiyi "Azərbaycanda İstanbul Konvensiyası və digər gender bərabərliyi standartlarına dair məlumatlılığın artırılması" layihəsi çərçivəsində hazırlanıb. Burada ifadə olunan fikirlər hər iki tərəfin rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.